

VI
A. 20390
C31

40/5

40/5

VITA
S. CLEMENTIS
EPISCOPI BULGARORUM.

GRAECE.

EDIDIT

FRANCISCUS MIKLOSICH

Phil. et jur. Doctor.

VINDOBONAE.

APUD FRIDERICUM BECK, UNIVERSITATIS BIBLIOPOLAM.

1847.

In Fr. Beck's Universitäts-Buchhandlung
in Wien

sind nachstehende Werke zu haben:

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI
HOMILIA IN RAMOS PALMARUM

slovenice, latine et graece

CUM NOTIS CRITICIS ET GLOSSARIO

edidit

FRANCISCUS MIKLOSICH,

Phil. et Jur. Doct.

gr. 8. Vindobonae 1845. geh. 18 gGr.

RADICES LINGUÆ SLOVENICÆ
VETERIS DIALECTI.

Scipsit

FRANCISCUS MIKLOSICH,

Phil. et Jur. Doct.

8. maj. Lipsiae. 1845. geh. 1 Rthlr.

VITAE SANCTORUM
E CODICE ANTIQUISSIMO PALAEOSLOVENICE

cum notis criticis et glossario

edidit

FRANCISCUS MIKLOSICH,

Phil. et Jur. Doct.

gr. 8. Viennae 1847. geheftet.

V I T A
S. C L E M E N T I S

EPISCOPI BULGARORUM.

G R A E C E.

EDIDIT

FRANCISCUS MIKLOSICH

PHIL. ET JUR. DOCTOR.

VINDOBONAE,

APUD FRIDERICUM BECK, UNIVERSITATIS BIBLIOPOLAM.

1847.

VITA

2. CLEME N T I S

RESCOTT H. GARDNER

GRACE

RESCOTT

RESCOTT H. GARDNER

RESCOTT H. GARDNER

VINDICATOR

APD FRIEDRICH BECK UNIVERSITÄT BIRLOTTA

1897

0030051327

Praefatio.

Fragmentum vitae S. Clementis, Episcopi Bulgaro-

rum, graece et latine editit a codice chartaceo biblio-

thecae vaticanae 1549 fol. 328 et seq. Lat. Allatius

in Bibl. de Bazaris Graephicae operatione, operumque et

GRATUS DISCIPULI ANIMUS.

Praefatio.

I.

Fragmentum vitae S. Clementis, Episcopi Bulgarorum, graece et latine edidit e codice chartaceo bibliothecae vaticanae 1409 fol. 348 et seqq. Leo Allatius in libro: „In Roberti Creyghtoni apparatus, versionem et notas ad historiam concilii florentini scriptum a Sylvestro Syropulo exercitationes. Romae. 1665. 4. I. 259.“ cujus partem latine repetiit Josephus Simon Assemanus in Kalendaris ecclesiae universae. III. 147 — 149. Tota vita edita est graece in libro rarissimo, excuso Moschopoli, anno 1741. 4. pag. 13 — 37, et in alio aequae raro: Νικηφόρου Καλλιόστου τοῦ Ξανθοπούλου περὶ συστάσεως τοῦ σεβασμίου οἴκου τῆς ἐν Κωνσταντίνου πόλει ζωοδόχου πηγῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ὑπερφυῶς τελεσθέντων θαυμάτων, καὶ ὁ βίος τοῦ ἐν ἀγίοις Κλήμεντος ἀρχιεπισκόπου Βουλγάρων, συγγραφεὶς παρὰ τοῦ ἀγιοτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς Κυρίου Θεοφυλάκτου νῦν πρωτότον ἐκδοθέντα ἐπιστάσις Ἀμβροσίου ἱερομονάχου τοῦ Παμπέρεως. (Viennae) αωβ (1802) 8. pag. 101 et seqq. Teste Anthimo Gaza, ecclesiae graecae, quae est Viennae, paracho Pampereus, Macedo, professor in Valachia, edidit hunc librum e codice monasterii S. Naum ad lacum Achridanum in Macedonia. Anonymus eum in linguam recentiorum Graecorum versum edidit Lipsiae. 1805. 8. sub titulo: Οὐρανοῦ κρήσις ἦτοι θαῦμα φρικτὸν καὶ ἐξάσιον τοῦ θαυματουργικωτάτου θείου Σπυρίδωνος, δι' οὗ τὰς βουλὰς τῶν παρανόμων παπιστῶν ἐματαίωσε, μὴ συγχω-

ρήσας αὐτοῖς, νὰ ἐγείρουν ἀλτάριον ἦτοι θυσιαστήριον μέσα εἰς τὸν ἐν τῇ Κερκύρα ἁγίον του ναὸν, συντεθεὶν μετὰ καὶ ἱερᾶς καὶ ἐπινικίου ἀκολουθίας εἰς αὐτὸ παρὰ ζηλωτοῦ τινος ἀδελφοῦ· σὺν τούτῳ δὲ καὶ ὁ θεοφεγγής βίος τοῦ ἱεροῦ Κλήμεντος τοῦ Βουλγαροκήρυκος καὶ ὁμολογητοῦ ἐκδίδεται ἑτέρα κρίσις οὐρανοῦ, καὶ οὗτος ὢν κατὰ τῶν καινοτόμων παπιστῶν, συντεθεὶς μὲν ἑλληνιστὶ ὑπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, μετενεχθεὶς δὲ παρ' ἡμῶν εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν διάλεκτον χάριν τῶν ἀπλουστέρων λαῶν διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ ἐλπίζομένην κοινὴν ὠφέλειαν, ὢν ἕνεκα νῦν δευτέρον πλήρη ἐκδίδεται, ἅτε κολοβωθεὶς τὰ καίρια παρὰ τινος ὁπρότερον ἐκ Βενετίας τυπωθεὶς. pag. 84 et seqq. Editionem venetam, quam interpres mutilatam esse dicit, videre nobis non contigit.

II.

Præter codicem bibliothecae vaticanae, fragmentum hujus vitae continentem, cujus apographo nobis in hac editione uti licuit, et eum, quo ad vitam integram emittendam usus est Pampereus, qui que servabatur in monasterio S. Naum ad lacum Achridanum, hodie in Macedonia extare, duos libros manu exaratos integram vitam complemententes accepimus e Victore Grigorovič, literarum slavicarum professore in universitate Kasanensi. Fragmentum vaticanum cui est impositus titulus: „Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος ἐπισκόπου Βουλγάρων“*), incipit: Ἦν γὰρ ὁ Βορίσης οὗτος κ. τ. λ. c. 4. et desinit: ταῦτα τοίνυν συνεγνωκῶς μηχανᾶται καὶ πρὸς τοῦτο. c. 22. omissis 1) e c. 10: ἐγὼ μὲν ἐμαντοῦ πολὺν usque ad σφαλόμενον. 2) e c. 15: τῷ δὲ ἦν πᾶς usque ad τῷ πατρὶ; καλὰ γε ταῦτα usque ad ἡξίωσα et νῖον πενθούντος us-

*) Editiones Moschopolitana et Viennensis in titulis S. Clementem archiepiscopum dicunt: nos cum fragmento vaticano episcopum fuisse censemus propter capita 20 et 23 vitae pag. 26 et 28 et propter locum codicis Assemaniani, quem infra adferemus.

que ad *χαρίσεται κύριος*. 3) cc. 16, 17, integra usque ad *ἀρχέτυπον προτίθετο* in c. 18. 4) e. c. 19: initium usque ad *πιστεύοντες*. Cetera, quae desunt, minoris momenti videbantur.

Menda verborum sententiam turbantia correximus ubi medela erat certa; soloeismos vero, qui non patici, reperiuntur, tollere supersedimus.

III.

Sanctum Theophylactum, Justinianae primae totiusque Bulgariae archiepiscopum, hanc vitam Sancti Clementis scripsisse concedere non poterit is, qui in ipso opere c. 18 legerit, auctorem ejus S. Clementi, mortuo 916, convixisse, cum notum sit, Theophylactum anno 1107 diem obiisse supremum. Adde e c. 22 colligi, auctorem fuisse natione Bulgarum, quippe qui narret: Omnia ad ecclesiam pertinentia Clemens nobis Bulgaris (*τοῖς Βουλγάροις ἡμῖν*) tradidit, cum Theophylactus, ut ipsius verbis utar, hospitio tantum Bulgarus, revera Constantinopolitanus fuerit (Baronius ad annum 1071). Scriptam esse hanc vitam tempore, quo Bulgaria a Scythis vexaretur, patet e c. 29: Sancte pastor serves a barbaricis incursionibus intactos nos alumnos tuos, maxime nunc, cum afflictio in propinquo, nec est, qui adjuvet, cum scythicus gladius bulgarico sanguine inebriatus est. Auctor hic loqui videtur de Hungaris, qui annis 934, 943, 959, 962 Byzantium petentes, Bulgariam devastabant: illos enim etiam Scythas appellari a scriptoribus historiae byzantinae notum est. (Šafarjk, *Slowanské starožitnosti*, 594). Vitam igitur scripsit Bulgarus saeculo decimo, nomen vero sancti Theophylacti additum esse videtur, quo major fides et auctoritas narrationi conciliaretur. Dobrovio quidem (Cyrill und Method, 10) auctor noster neque Clementis neque Theophylacti videtur fuisse aequalis: cum vero is nullas sententiae suae causas adferat, nos potius cum *κρητικωτάτω*

Friderico Blumberger (Jahrbücher der Literatur 26. p. 214) statuemus, revera quemdam e Clementis discipulis vitam magistri scripsisse (Vide c. 18 pag. 24). Eidem Theophylacto tribuitur vita fratrum Cyrilli et Methodii, quae, hucusque ignota harum rerum peritis, graece extare dicitur in monasterio Chilendarensi et in reliquis montis Atho coenobiis, quamque Dionysius Popović, Episcopus Budensis, Slaveno-serbice, id est, neque slovenice, neque serbice, sed dialecto macaronica versam typis excubendam curavit.

IV.

Ad historiam illustrandam vita, quam emittimus, usi sunt praeter Leonem Allatium in libro supra memorato: In Roberti Creyghtoni apparatus etc. et J. S. Assemanum in Kalendariis ecclesiae universae III. 147 — 149. Jos. Dobrovius in opere Cyrill und Method. Prag. 1823. pag. 9 et seqq. J. P. Šafařík in: Slowanské Starožitnosti Praeae 1847. Fridericus Blumberger in: Jahrbücher der Literatur 26. pag. 211 — 235, 37. pag. 41 — 75 et A. Neander in: Allgemeine Geschichte der christlichen Religion und Kirche. Berlin IV. 689 — 692.

V.

Quum editio moschopolitana, quam cum versione neo-graeca nobis concredidit Reverendissimus et Doctissimus Platon Atanacković, episcopus Budensis, plurima contineat ad historiam ecclesiasticam Slavorum pertinentia, operae pretium erit, singula libri rarissimi capita hic enumerare:

Ἀκολουθία τῶν ἁγίων πεντεκαδέκα ἱερομαρτύρων τῶν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου μαρτυρησάντων ἐν Τιβερίου-πόλει τῇ κοινῶς ἐπικαλουμένῃ Στρουμνίτζῃ. Νεωστὶ καινῶ τύπῳ ἐκδοθεμένη δαπάνῃ μὲν τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ναοῦ τοῦ θαυματουργοῦ. Διορθώσει δὲ τοῦ λογιωτάτου Κυρίου Μιχαὴλ τοῦ Γκόρας. Καὶ ἀφιε-

ρωθείσα παρ' αὐτοῦ τῷ μακαριωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχρειδῶν Κυρίῳ Ἰωσάφ. Ἐν Μοσχοπόλει. Παρὰ Γρηγορίῳ Ἱερομονάχῳ τῷ Κωνσταντινίδῃ. 1741. 4.

1. Μηνὶ Νοεμβρίῳ κη τῶν ἁγίων πεντεκαίδεκα ἱεροματύρων τῶν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου μαρτυρησάντων ἐν Τιβερίου πόλει. *Martyrum nomina habes pag. 11. Τιμόθεος, Κομάσιος, Θωμᾶς, Εὐσέβιος, Σέργιος, Δανιήλ, Σωκράτης, Χαρίτων, Βασίλειος, δύο Θεόδωροι, Πέτρος, Νικηφόρος, Ἱερόθεος καὶ Ἰωάννης.* Confer cum his Theophylacti Bulgariae Archiepiscopi opera omnia. Venetiis 1758. III. 490 et corrige B. Kopitarium in prolegomenis codici Remensi praemissis XIV. Martyres memorantem.

2. Τῇ κβ τοῦ μαΐου μηνὸς ψάλλομεν τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Βλαδιμήρου καὶ θαυματουργοῦ. (Paginam 35 male excipit pag. 5 usque ad pag. 26, quam sequitur p. 51 usque ad paginam 72). S. Vladimirus male desiderabat Pejačević pag. 109 Historiae Serviae. Colocae. 1799. fol. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ κβ μαΐου μηνὸς μνήμη τοῦ ἁγίου ἐνδόξου βασιλέως σημειοφόρου, μεγαλομάρτυρος, ἰσαποστόλου, μυροβλύτου Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου καὶ θαυματουργοῦ.

3. Μηνὶ Ἰουνίῳ β μνήμην ἐπιτελοῦμεν τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἐράσμου τοῦ ἐν τῇ Ἀχρίδι.

4. Μηνὶ Ἰουνίῳ κ μνήμην ἐπιτελοῦμεν τοῦ δόσιου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ναοῦμ τοῦ θαυματουργοῦ ἐν τῷ Αἰβανίσκῳ Διαβόλεως κειμένου.

5. Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου δοιομάρτυρος Νικοδήμου τοῦ μαρτυρήσαντος ἐν τῇ πόλει Βελεγράδων κατὰ τὸ αψθ ἔτος Ἰουλίῳ ι, ποιηθείσα παρὰ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις Γρηγορίου Μοσχοπολίτου.

6. Μηνὶ Ἰουλίῳ ιζ ἀκολουθία τῶν ἁγίων ἐπταρίθμων (quorum nomina: Κύριλλος, Μεθόδιος, Σάββας, Ναοῦμ, Γοράσδος, Κλήμης, Ἀγγελάριος) ποιηθείσα παρὰ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις Γρηγορίου Μοσχοπολίτου.

7. Μηνὶ Νοεμβρίῳ κε μνήμη τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος ἀρχιεπισκόπου Ἀχρειδῶν. pag. 13. Μηνὶ

Ἰουλίῳ καὶ μνήμην τελοῦμεν τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλή-
μεντος Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας. pap. 41. Vides continere
libellum officia propria Bulgariae septem

VI.

Ut etiam linguae graecae imperiti aliquem e nostra edi-
tione capere possint fructum, nos omnia, quae ad historiam
spectare videbantur, ad verbum latine versa addimus.

Methodius, qui Panonum (Πανόνων) eparchiam or-
navit, archiepiscopus Moravi (Μωράβου) creatus et Cyril-
lus, multus in exteriori philosophia sed major in inte-
riori, satis quidem pollebant oratione didactica, quae
graeco sermone profertur, multosque trahebat hujus sa-
pientiae catena: cum autem Slovenorum (Σλοβενῶν) gens
sive Bulgarorum (Βουλγάρων) non intelligeret libros grae-
ce conscriptos, damnum hoc maximum reputabant Sancti,
et faciem scripturarum caliginosae Bulgarorum regioni non
accendi inconsolabilis doloris faciebant materiam: con-
turbati erant, ferre non poterant, vitam abdicabant. Quid
tandem faciunt? Ad Paracletum respiciunt, cujus primum
donum linguae et sermonis auxilium, et ab illo gratiam
petunt literas inveniendi asperitati Bulgarorum linguae
respondentes, ut possint sacras scripturas ad linguam
hujus gentis interpretatione transferre. Et revera jejuni-
o intenso et orationi constanti, corporis macerationi et
animi contritioni et humiliationi cum se dedissent, cupi-
tum consequuntur. Nacti igitur hanc gratiam excogitant
slovenicas literas et divinitus inspiratas scripturas e grae-
ca lingua in bulgaricam vertunt et magna cum diligentia
acutioribus discipulis tradunt sacras doctrinas. Non pauci
ex eorum doctrinae fonte biberunt, quorum praecipui
sunt et chori coryphaei: Gorasus et Clemens et Naum
et Angelarius et Sabbas. Cumque etiam Paulum nossent
cum Apostolis evangelium communicasse, currunt et ipsi

Romam, beato Papae opus interpretationis scripturarum ostensum: nec incassum cucurere. Nam qui eo tempore apostolicam ornabat sedem Adrianus, audito illorum adventu laetatus est gaudio magno valde: e longinquo tonitru Sanctorum famae percussus cupiebat et fulmen videre gratiae, quae in illis erat. Et accepto secum omni sacerdotio cum praesenti tunc apud illum archisacerdotio exiit in Sanctorum occursum, crucis signum, ut mos est, praelatum habens, faciumque luminibus significans et gaudii serenitatem et hospitum adventantium splendorem, quos glorificans in Sanctis glorificatus Dominus miracula multa patrari ab illis tempore introitus largitus est: opus ostenditur Papae, qui scripturarum versionem, apostolicum fructum, inspiciens non cepit se prae gaudio; beatos praedicabat viros omnigenis nominibus vocabat, patres, desideratissimos filios, gaudium suum, coronam fidei, gloriae et decoris ecclesiae diadema. Libros versos divino altari imponit, quasi donum offerens Deo. Tum eorum, qui Sanctos comitabantur, slovenicarumque literarum idoneam peritiam habebant, partim ad presbyterorum, partim ad diaconorum aut subdiaconorum gradum evexit. Ipsum autem Methodium, etsi multum refugientem, Episcopum Moravi Panoniae (*Μορᾶβον τῆς Πανονίας*) consecrat, impium iudicans, carere nomine eum, qui re dignus sit inventus. Cyrillus autem, revera philosophus, quem magnus Archiereus in sancta sanctorum sibi adlegerat, praesciens finem suum, monachorum habitura induit. Postquam in coelum demigravit, corpus ejus hymnis a divino Papa et a Clero omni honoratum sepultum est in templo S. Clementis, Clementis illius, qui Apostolorum coryphaeo Petro convixit et Christi sapientiae hellenicam uti dominae servam subjecit. Simul ac quis ad Cyrilli feretrum accessit aut nomen invocavit hujus *Θεοτόκου* Patris, doloris discessus mensuram fidem inveniebat, unde multus in Romanorum ore Cyrillus erat et magis etiam in eorum mentibus. Atque Cyrillo quidem talis mors, et talis honor

a divinissimo Papa et a Deo contigit: Methodius vero, laborum et viarum socio amisso, cum jam tempus esset, eum illius regionis episcopatum aspicere, in viam cum discipulis se dedit. Ibi non solum tunc temporis ducem Moravi Rasislavum (*ἄρχοντι Μοράβου Ράσιςβλαβου*) quotidie hortabatur, divinisque praeceptis informabat mentem, sed etiam Panoniae universae imperantem, cui Cotzeles (*Κοτζέλης*) nomen erat, instituebat et monebat, ut timori Domini adhaereret. Quin etiam Bulgarorum ducem Borisen, (*Βορίσην*) tempore Romanorum Imperatoris Michaël regnantem, quem magnus Methodius jam olim filium suum fecerat, et suae (i. e. graecae) linguae omnino pulchrae affixerat, tunc sermonis beneficiis indesinenter donans captabat: erat enim Borises hic ingenii dextri et boni capacis, sub quo Bulgarorum gens christianizare coeperat, quando sancti hi, Cyrillus inquam et Methodius, multitudinem credentium videntes literas excogitarunt, uti supra diximus, et scripturarum in linguam bulgaricam versionem fecerunt, ut nati filii Dei divinum cibum haberent; sic scythico errore Bulgarorum gens liberata Christum cognovit, sero quidem et circa undecimam aut duodecimam vineam divinam ingressa vocantis gratia. Anno enim sexies millesimo trecentesimo septuagesimo septimo a mundi creatione (i. e. octingentesimo sexagesimo nono a Christo nato) hujus gentis vocatio facta est. Non cessabat magnus Methodius omnem adhortationem ducibus administrare, quos ad vitam honestam dirigebat, quibusque ecclesiae non adulteratum dogma tradebat. Erant enim et tunc, qui id adulterarent et dimoverent terminos, quos patres nostri divinae ecclesiae posuerant, et multorum animae damno afficiebantur a Francis*) invecta corruptela; qui Filium genitum e Patre et Spi

*) E korměaja kniga c. 95. notum est, Graecos olim credidisse, Carolum Magnum, quamvis Christi legem observantem, presbyteros adduxisse Romam, Apollinaris, Macedonii, Severi, Dioscuri, Origenis et Eutychis haeresibus imbutos et contententes, e patre et filio procedere Spiritum Sanctum.

ritum sanctum a Filio procedere contendebant, quorum
 ratiocinationes Sanctus partim e Domini verbis, partim e
 vocibus patrum evertit. Et multos capiebat in obedientiam
 Christi. Tum etiam Sphendoplicum (Σφεντόπλικον)*), qui
 post Rasislavum imperabat Moravo, circumvenientes dolo,
 barbarum hominem et pulchri ignarum, totum sui dog-
 matis fecerunt. Et quo modo ille, mancipium voluptatum
 muliebrium, non illis potius tradat mentem suam, quam
 Methodio, omnis voluptatis amaritudinem, ut animis per-
 niciosam, notanti? Quod enim Eunomius, qui Anomoeo-
 rum coepit haeresin, (vide Fabricium Bibl. gr. VIII. 248.
 Schröckh, Kirchengeschichte VI. 127. Walch, Entwurf
 einer vollständigen Historie der Ketzereien II. 640.) inve-
 nit, ut discipulos attraheret plures, idem etiam Fran-
 corum gens demens excogitavit, peccantibus nempe ad
 omnia indulgere. Ab his Sphendoplicus corruptus, omnia
 ei permittentibus, ad Methodii verba minime animum
 advertebat, imo ut erga inimicum se gerebat. Quid non
 dicebat hilare, quid non minabatur terribile Magnus
 duci? Tum Methodius principi praedixit suum finem post
 tres futurum dies, frequentium adhortationum hanc prae-
 dictionem confirmationem, uti ego judico, faciens; si enim
 praedictio exitum nacta prophetam eum faciebat, cui fu-
 turorum praevisio spiritu data sit, manifestum erat, etiam
 dogma, quod docebat, spirituale et a Deo inspiratum esse.
 Convocatos discipulos ultimis verbis consolatur et confir-
 mat et spiritum stipantibus eum angelis tradit, postquam
 quatuor et viginti annos episcopatum ornavit, in labore
 et aerumna non solum suam sed etiam aliorum salutem
 operatus: non enim sua spectabat, sed populi, ut sal-
 varetur. Ostendit hoc etiam multitudo presbyterorum,
 quos moriens ducentos dioecesi suae ecclesiae reliquit.
 Horum vero primas tenebat Gorasdu, quem jam supra

*) Slovenice: CEATONAZKZ i. e. Svetoplk. Fragmentum vaticanum
 habet Σφεντόπλικος.

praecipuis Methodii discipulis adnumeravimus, qui ab ipso Sancto, finis sui conscio, Archiepiscopus Moravi renunciatus est. Sed non tulit audacissima haereticorum multitudo, Methodium habere post mortem vivum propugnatores, venite, dicens, Goras dum opprimamus; si enim hunc vivere sineremus, revivisceret nobis Methodius. Hunc ergo ab episcopatu remonent, et Vichnicum (*Βιχνίκον* *) quemdam, haereseos mero inebriatum aliosque inebriantem, in sedem episcopalem evehunt, aut potius sedem per hunc devehunt. Caput tollit haeresis, et in orthodoxam multitudinem Methodii discipulorum superbit: in fideles insurgit, cur, dicens, Methodii verbis mortuis adhaerere mavultis, quam ad viventem archiepiscopum accedere et confiteri e Patre Filium genitum, e Filio Spiritum procedere? Vichnici factio tumultuari et omnia miscere coepit, et parum abfuit, quin manus consererent cum orthodoxis, linguae fessae vim adjunctes sociam. Tandem ad ultimum venere refugium suum, ad sordidum Sphendoplicum, et calumniantur orthodoxos, ut novis rebus studentes. Sphendoplicus convocatis Methodianis, quid, inquit, hoc schisma apud vos agitur, et quotidie hostiliter congregimini? Nonne omnes fratres estis? Hi vero, quasi ore usi Gorasdo et Clemente, oporteret de his dicunt, multa facere verba, non enim de minimis periculum imminet, sed de dogmate ecclesiastico et de beata trinitate. Sancti simplici oratione illius interrogationi respondent. Princeps autem pauca intellexit dictorum, erat enim ad intelligendas res divinas stolidissimus, non solum quia educatus

*) Germanis Wiching, homo turbulentus et ambitiosus, ipsisque Bavaris in visus. Nam cum a. 894 Arnulpho se insinuasset pro Cancellario, isque eum creasset episcopum Passaviensem, a. 899 dejectus est ex illa sede a Salisburgensi episcopo. De eo chronicon Passaviense editum ab Adrian in Mittheilungen aus Handschriften und seltenen Drucken. Frankfurt a. M. 1846 8. pag. 17. Vichingus 878: Der war ein weltgescheiter Herr, Das Evangelium den Mohren predigt er, Wird Bischof mehr durch Gewalt als Einhelligkeit. Corrige annum et pro Mohren pone Machren.

erat barbare; et, ut paucis dicam, brutorum more, sed etiam quia mens ejus a spurca voluptate erat abrepta, uti supra dictum est. Tale igitur orthodoxis responsum dedit: Ego quidem magnae imperitiae mihi sum conscius et simplex sum quoad dogmatica: quid enim nisi illiteratus? Christianismum tamen mihi vindico et vindicabo. Cum igitur ambiguitates, quas vos excitatis, solvere non possim verbis, neque discernere ab orthodoxo mendacem magistrum, judicabo vobis etiam de dogmate pronuncians uti de aliis rebus pronunciare consuevi: qui hic apparens primus juraverit, se recte et orthodoxe credere, hunc circa res majores fidei non errare judicabo, huic etiam ecclesiam tradam. Franci igitur, promptissimi ad jusjurandum, neque finem sententiae principis expectantes, juraverunt et statuerunt cacodoxiam suam, insipidae sententiae finem imponentes consentaneum. Talibus iudicibus haeresis de orthodoxia palmam tulit et omnem obtinuit potestatem diripiendi Christi veros servos et fidei custodes; si enim quis, inquit (Sphendoplicus), deprehensus fuerit non credens secundum Francorum doctrinam, illis tradatur tractandus pro lubitu. Quae oratio enarret, quae malitia nacta potestatem fecerit! Illi cogebant consentire pravo dogmati, hi patrum fidem praetendebant; illi omnia facere, hi omnia pati parati erant. Minime vero pauci erant, sed, ut antea diximus, ad ducentos numerabantur de altari; qui vero docendi habebant ordinem, ut Gorasus ille, cujus saepe meminimus, quem e Moravo oriundum et utriusque linguae slovenicae et graecae peritissimum virtus Methodii ad sedem episcopalem evehit, idemque presbyter Clemens, vir facundissimus, et Laurentius et Naum et Angelarius: hos et alios praeclaros ferro vinctos in carceres condiderunt. Deus vero consolatus est Sanctos tremefaciens terram: contremuere etiam urbis illius incolae, qui cum appropinquassent carceri et viderent, quod factum erat circa Sanctos, qui catenis delapsis in omni libertate erant, citato cursu feruntur ad principem,

quid, dicentes, quousque tandem lucem veritatis non aspicimus? nonne intelligemus miraculum, quod factum est? At haeticorum lingua miraculum calumniari conatur. Postea iterum (non enim intelligebat demens princeps) catenae circumdabant Sanctos prioribus graviore. Tribus interjectis diebus iterum tertiae horae perficientibus orationem eadem accidunt, terra movetur cum sono de coelo, et catenae delabuntur, iterumque theomachi non indicatis principi, quae acciderant, iisdem afflictionibus Sanctos subijciunt. Elapsis decem diebus tertium ab oriente ex alto athletae visi sunt, at haetici eadem coecitate auxerunt Sanctorum vulnere dolore, extractosque e carcere cruciant. Haec omnia ignorabat princeps haeticis serviens, forte enim aberat; quodsi adfuisset, talia in confessores veritatis non fuissent patrata: quamquam enim Francis favebat et semiferus erat, tamen sanctorum virorum virtutem reverebatur, maxime Dei miraculo iterato. Post illas plagas neque cibum sinentes capere Sanctos militibus eos abducendos tradiderunt alium alio partium Istro adjacentium, decernentes coeli civium perpetuum exilium e civitate. Milites igitur, homines barbari, erant enim Nemitzi, (*Νεμιτσοί*) jam natura sua immites, nunc vero etiam e mandato, educunt Sanctos e civitate, quos, cum ab urbe longe abessent, deseruere, ipsi in patriam revertentes. Christi vero confessores Bulgariam desiderabant, Bulgariam sibi requiem daturam sperabant, quam celato itinere petebant, omnium oculos vitare studentes et cibo vestibusque destituti: metu coacti se separarunt, et alius alio sunt dispersi, Deo ita disponente; ut Sancti plures partes circulo evangelii complecterentur. Clemens cum Naum et Angelario viam ad Istrum ducentem ingreditur et in vicum quemdam devolvuntur: hominem Dei amantem et hospitalem inveniunt, cui erat filius unigenitus et pulcher et aetate florens. Sanctis vero vix ingressis domum, en puer egreditur e vita; ille perpulcher et solus patris oculus, generis flo-

ridissimum germen. Quid pati putatis patrem? quid non dicere, tantum luctum misere perpersum hospitum pedem domum intrante? Vincula poscebat et instrumenta, Sanctos putans praestigiatores esse. Illi vero ipsi non minus patre dolentes orationi se dederunt, et precati super puerum patri filium vivum reddiderunt. Tum iter ad Istrum ducens persequuntur multo cum honore deducti a viro, qui dignus habitus est miraculo, et postquam Belgradum (civitas est haec ad Istrum sitarum nobilissima) pervenerunt, Boritacano (*Βοριτακάνω*) tunc temporis eam custodienti apparuere, et omnia, quae sibi acciderant, scire cupienti narrarunt. Quae ubi ille audivit, iudicavit, suum esse, eos principi Bulgariae Borisi (cujus ille legatus erat) hospites mittere; norat enim, Borisen tales viros sitire. Cum igitur ad Borisen pervenissent, interrogati de rebus, omnia illi narrarunt, nihil omittentes. Quibus auditis princeps gratias egit Deo, tales viros Bulgariae benefactores mittenti, deditque proprias sacerdotibus vestes et habitationes illis assignari jussit, primis amicorum suorum destinatas. Cupide et libenter quotidie cum illis colloquebatur, ab illis historias veteres et vitas Sanctorum discens scripturasque ex illorum ore audiens. Sed et quotquot erant cum illo et generis fastu et divitiarum pondere aliis eminentiores, Sanctos frequentabant eosque obsidebant, singuli conantes illos exorare, ut apud se hospitarentur. Sanctis vero non videbatur expedire, se praebere domibus multorum, nisi principe permittente. Quare unus Bulgarorum Echatzes (*Εχάτζης*) nomine, *σαμψής**) officio, ad principem accedens rogavit, ut in suam domum sibi liceret recipere cum venerabili Naum sanctissimum Clementem et ille statim adnuit. Sanctificatur etiam Tzaslavi (*Τζασθλάβω*) domus ingressu Angelarii. Sed non erat

*) In Du Cange frustra quaeres: est vero vox slavica САНКІИИ (*sanjčij*) *ἀγιωματούς* a САНЗ *ἀγιωμα*, quod habes in nostris Radicibus linguae slovenicae veteris dialecti.

hujus praesentia diu fruiturus Tzaslavus; postquam enim Angelarius apud eum per aliquod tempus vixit, in manus angelorum non insuaviter efflavit animam: Clemens vero et Naum apud Echatzem degebant. Tandem, non enim destitit Michaël, quem supra Borisen nominavimus, omne sanctis viris munus ad opus Dei praeparare, Deo hanc mentem illi suggerente, eximit Cutmitzivitza (Κουτμιτζιβίτζαν) e Cotocio (Κοτοζίου), praeficitque illi Dovetam (Δοβετᾶν) solvens illum gubernatione, traditque Dovetae beatum Clementem vel potius Dovetam Clementi pro doctore Cutmitzivitzae misso. Boris ipse tres domos Diaboleos ter beato Clementi assignavit magnificas e genere comitum, et ad Achrida etiam Glavenitzam (Γλαβενίτζαν) recreationis locos illi donavit; Clemens vero, ne falleret principis de se spem, per regiones, de quibus meminimus, gentibus Dei verbum praedicabat, in quavis dioecesi delectos habens non paucos: ad tria enim millia et quingentos numerabantur. Cum his plerumque fuit, nosque ipsos humiles et indignos familiares aliis fecerat, et semper fuimus cum illo, omnia videntes, quae faciebat, quae dicebat, quaeque dictis et factis docebat; nunquam illum vidimus otiosum, sed aut pueros docebat, aliis literarum monstrans characterem, aliis scripturarum sensum declarans, aliis ad scribendum manus formans, aut orationi se dabat, aut lectioni attendebat, aut libros scribebat. Aliquando duobus operibus eodem tempore dividebatur scribens simulque pueros docens. E discipulis suis lectores et hypodiaconos et diaconos ordinat. In dioeceses treceenos discipulos miserat, nihil principi pendentes. Haec Clemens per integros septem annos erat operatus, jamque erat illi octavus doctrinae annus ultimusque vitae Dei servo Michaëli Borisi sanctificato Bulgariae principi. Successit in principatu Vladimirus, qui post quartum regni annum e vivis excessit; haeres omnium factus est frater ejus Symeon, qui primus rex (βασιλεύς) Bulgariae est appellatus. Hunc Michaël genuit ad similitudinem suam, qui, quod pater

imperfectum reliquerat, supplevit, augens divinam praedicationem et ecclesiis nusquam non aedificatis constituens orthodoxiam inconcussam. Cumque fama celebraret Clementem, Symeon rex ad se eum vocat, collocutusque cum eo vindemiat sanctificationem ex ipsa ejus specie (erat enim Beatus aspectu ipsis adversariis venerabilis) et regnum suum beatum existimat tali beneficio a Deo accepto. Postea episcopum Drembitzae (*Δρεμβίτζας*) sive Velitzae (*Βελίτζας**) Sanctum proponit et ita Bulgaricae linguae primus episcopus Clemens constituitur. At Symeon Clementi aucto honore auxit etiam laborem. Cum enim reperisset, illius dioeceseos populum divini verbi et scripturarum expertem esse, non dedit somnum oculis suis, cibum et voluptatem faciens populi curam: exemplum enim magnum sibi proposuit Methodium, cujus vitam, ut nemo alius, norat, a puerili jam et tenera aetate eum secutus, omnia dicta factaque magistri cognoscens. Non ignorans populi pingue ingenium et ad intelligendas scripturas plane coriaceum et sacerdotes bulgaros multos difficulter intelligere graeca, quorum literis nonnisi ad lectionem exercebantur, non extante Bulgarorum lingua oratione panegyrica, haec, inquam, non ignorans moliebatur etiam circa haec, suaeque solertia destruxit ignorantiae murum: sermones enim composuit in omnes dies festos simplices et perspicuos nihilque profundi habentes, et sic alter Paulus factus est Bulgaris. Ex his festis Christi et de Christo celebratis discere licet mysteria et sanctissimae Deiparae encomia miraculorumque narrationes, neque Baptistam invenies illaudatum, illiusque capitis miraculosas disces inventiones, et prophetarum et apostolorum occurrens vitis, et martyrum certaminibus alae tibi

*) Nota in codice Assemaniano legi: **ЮЛИИ 27. СВАТАГО ПАНТЕЛЕИМОНА МЪЧЕНИКА И СВАТАГО СВАТИТЕЛѢ ОТЬЦА НАШЕГО КЛИМЕНТА ЕПИСКОПА ВЕЛИЧСКАГО** i. l. (Memoria) S. Panteleemonis martyris et sancti consecratoris patris nostri Clementis episcopi Velicae.

addentur ad eum, qui eos ad se recepit per sanguinem. Considerans etiam venerabilium patrum disciplinam invenies eam bulgarica lingua conscriptam a sapiente Clemente; feruntur enim haec omnia a studiosis servata, partim in plures Sanctos composita, partim ad immaculatam Dei matrem: ut simpliciter dicam, omnia ad ecclesiam pertinentia, quibusque memoriae sanctorum ornantur et animae compunguntur, Clemens nobis Bulgaris tradidit, et in monasterio reposuit, quod sibi aedificaverat Achride, superstitute adhuc beatissimo Borise, nondum Velitzae episcopatu suscepto. Cum enim vidisset, hunc principem omnem sibi subditam Bulgariam septem catholicis templis cinxisse, voluit et ipse Achride proprium aedificare monasterium, cui etiam alteram ecclesiam addidit, quae postea archiepiscopatus sedes constituta est. Et sic Achride tres erant ecclesiae, una catholica, duae autem cathedrali minores, forma vero illa jucundiores; volebat enim ante omnia Bulgarorum circa res divinas incuriam expelli eosque aedificiorum pulchritudine attractos congregari. Cumque Bulgarorum regio silvestribus tantum arboribus esset consita, fructibusque mitibus careret, Clemens e Graecia omne genus sativarum arborum transtulit. Glorificavit etiam illum Deus gratia thaumaturga: revertenti enim Glavenitza Achridem paralytici duo obviam fiunt, quorum alter etiam lumine privabatur; Clemens oculos ad coelum tollens tangit paralyticorum corpora et statim ambo saliebant, uti cervi, coecoque illuxit sanitas. Jamque senectute curvatus et laboribus confectus episcopatum deprecaturus ad regem accessit, quamdiu, dicens, religiosissime Rex, duravit mihi corpus ad labores et curas ecclesiasticas, deserere ecclesiam Dei, quam ipse mihi tradidit, tuo imperio pro manu usus, damnum videbatur; nunc vero videns senectutem mihi incumbentem, et laboribus vires consumptas, aliquem qui et corporis et animi viribus valeat, et juniorem domui Domini praefice. Da mihi paucos hos dies, ut mecum colloquar et cum Deo; optima mihi ad haec domus mo-

nasterium. Rex novitate rei auditaе percussus, quid haec, pater, inquit, dicis? Quomodo sustineam te vivo alium in illo throno sedentem? Quomodo regnum meum tuis pontificalibus benedictionibus privem? Si te contristavi, per imprudentiam peccavi, tuque uti pater mihi ignosces. Clerumne potes accusare inobedientiae et durae cervicis? Flectitur senex precibus. At reversus in monasterium Deum invenit ad scopum suum concurrentem. Simul enim ac rediit, in morbum delapsus est, et praesciens mortem valedictorium (ἐξῆρσιον) donum Bulgarorum ecclesiis donavit, parte, quae deerat Triodio, addita; quod enim a nova dominica usque ad pentecosten canitur, tunc absolvit. Statuit etiam de libris, quos composuerat, et de reliquis facultatibus, partem dimidiam episcopatui, dimidiam monasterio relinquens. Sic igitur cum vixisset, migravit ad Dominum, divinumque ejus corpus monumento monasterii illatum est, quod ille propriis manibus paraverat ad latus dextrum vestibuli (προνάου) Julii mensis vigesimo septimo die, regnante Symeone Bulgariae rege, anno sexies millesimo quadringentesimo vigesimo quarto a creatione mundi, nongentesimo sexto decimo post Christum natum. Ante vero quam e vita decessit, quidam ex ejus discipulis per somnum viderunt Cyrillum et Methodium venientes ad Sanctum vitaeque finem ei praedicantes. Ejus pulvis ad hunc usque diem beneficia perpetrat omnem morbum sanans: testimonio sit aridas ille manus pedesque qui accedens ad templum sanitatem invenit. Quis ignorat, quot daemoniacis quotque alio malo affectis liberationem malorum sit largitus, sive accedentibus ad sepulcrum, sive nomen tantum ejus invocantibus: quare omnis Bulgarorum aetas ineffabile in illo honorando studium ponit.

O sanctum et divinum caput, per te omnis Bulgariae regio Deum cognovit, ecclesias ipse hymnis et psalmodiis firmasti, festa lectionibus exhilarasti, per te monachi vitis patrum instituuntur ad ascetin, et sacerdotes

per te canonice vivere docentur; etiam nunc respice hereditatem tuam, malam abige haeresin et serva a barbaricis incursionibus, maxime nunc cum scythicus gladius bulgarico sanguine inebriatus est.

VII.

Victor Grigorovič, ejus jam supra mentionem fecimus, Achride invenit codicem membraneum saeculo XIII aut ineunte saeculo XIV scriptum Synaxarium mensium Junii, Julii et Augusti et in eo aliam S. Clementis vitam continentem. Liceat nobis ex ea quosdam locos adferre: S. Clemens una cum Naum, Angelario et Gorazdo sanctas scripturas didicit bulgarice versas a SS. Cyrillo et Methodio; hoc evecto a papa Adriano ad archiepiscopatum Moravi et Bulgariae S. Clemens factus est episcopus bulgaricae gentis, habitabat Methodio subjectus Lychnidi (*Λυχνιδος, Λυχνηδον*) civitate illyrica, ejus regionis metropoli, quae lingua Mysorum (i. e. Bulgarorum) Ochrida nominatur, et Cephaloniae, bulgarice Glavenica (vides Graeculum ridicule nomen slavicum vertisse, glava enim slavice est caput *κεφαλή*), Achride condidit domum S. Panteleemoni, tandem characteres alios literarum excogitavit magis perspicuos iis, quos sapiens Cyrillos fecerat (*ἔσοφίσσατο δὲ καὶ χαρακτῆρας ἐτέροους γραμμάτων πρὸς τὸ σαφέστερον ἢ οὓς ἐξεῦρεν ὁ σοφὸς Κύριλλος*),

Βίος καὶ πολιτεία ὁμολογία τε καὶ μερικὴ θανμάτων διήγησις τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος, ἀχρειεπισκόπου Βουλγάρων, συγγραφεὶς παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου καὶ ἀοιδίμου ἀριεπισκόπου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας, κυρίου Θεοφυλάκτου, καὶ μαΐστορος τῶν ῥητόρων χρηματίσαντος ἐν Κωνσταντίνου πόλει.

Δεῦτε τέκνα, ἀκούσατέ μου, δεῦτε καὶ διηγῆσθαι ὑμῖν, πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, ὅπως ἂν γινῇ γενεὰ ἑτέρα, υἱοὶ τεχνησόμενοι, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος ἀνέσῃ τὸν κύριον. ταῦτα μὲν Δαβὶδ εἶρηκεν, ἡμεῖς δὲ μετ' αὐτοῦ σήμερον· δεῖ γὰρ τὴν θείαν μεγαλοσύνην ἐκδιηγέσθαι πάντοτε καὶ πρὸς πάντας, οὐ τάντη μόνον· ὅσα γὰρ ἂν ἀπαγγελλώμεν καὶ λαλήσωμεν, ὑπὲρ ἀριθμὸν ἐπληθύνθησαν τὰ λειπόμενα· ἀλλ' ὅτι καὶ τοῖς ἡσυχυοτέροις καὶ πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ ἐργασίαν ἀπονυστάξαι διωπνισμός τις γίνεται ἢ τῶν τοῦ Θεοῦ θαυμασίων κηρυττομένη μεγαλοπρέπεια. οἶονταί γὰρ οἱ πολλοὶ τοὺς καθ' ἡμᾶς καιροὺς οὐκ ἂν τι τῶν ἀρχαίων χωρήσαι, ἀλλὰ τοὺς μὲν προτέρους χρόνους καὶ θαύμασι λαμπρυνθῆναι καὶ βίοις ἀνδρῶν κοσμηθῆναι, ἀσωμάτως σχεδὸν ζησάντων ἐν σώματι, τῇ δὲ ἡμετέρᾳ γενεᾷ οὐδὲν τοιοῦτον δορηθῆναι παρὰ Θεοῦ, ὅθεν καὶ πρὸς τὸν σπουδαῖον βίον, ὡς τῆς νῦν φύσεως μὴ δεχομένης τοῦτον, ἐλεεινῶς γε ἀπενάρκησαν, κακῶς γε εἰδότες ἐκεῖνοι καὶ λίαν ἐπισφαλῶς· ὁ τε γὰρ τῆς φύσεως λόγος ὁ αὐτὸς ἐστὶ καὶ οὐκ ἡλλοίωται, καὶ κατέλειπεν ἑαυτῷ κύριος κἀν τοῖς ἡμετέροις χρόνοις ἀνδρας μάλα πολλοὺς, οἱ γόνυ τῶν κάτω συρομένων οὐδενὶ

κάμψαντες εἰς δόξαν τοῦ οὐρανίου Πατρὸς τῷ τοῦ βίου φω-
τὶ διέλαμψαν, φωστῆρες ἐν κόσμῳ γεγονότες λόγον ζωῆς
ἐπέχοντες. ὥσπερ οὖν καὶ τὴν τῶν Βουλγάρων χώραν ἐφώτισαν
ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς πατέρες μακάριοι καὶ διδάσκαλοι,
λάμψαντες διδάγμασί τε καὶ θαύμασι καὶ βίῳ καὶ λόγῳ
καταστάντες παρὰ Θεῷ ἀμφιδέξιοι, ὧν τὸν πάντα μὲν βίον
παραδιδόναι γραφῇ εὐχῆς ἔργον ἔμοι, πλὴν ἀλλὰ κρεῖττον
τῆς τοῦ λόγου δυνάμεως. ὀλίγα δὲ τινα παραθέμενος τοῦ
τε Θεοῦ τὴν φιланθρωπίαν καὶ τὴν χάριν τεκμηριώσομαι,
μεθ' ἡμῶν ὄντος καὶ ἐσομένου πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς
συντελείας, ὡς ἡ ὑπόσχεσις, καὶ δείξω πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς
οὐχ ἡ φύσις ἡμῖν ἡλλοίωται, ἀλλὰ διέστραπται ἡ προαίρεσις.

II. Τίνες οὖν οἱ πατέρες οὗτοι, τάχα ζητεῖτε μαθεῖν
Μεθόδιος, ὃς τὴν Πανόνων ἐπαρχίαν ἐκόσμησεν ἀρχιε-
πίσκοπος Μοράβου γενόμενος, καὶ Κύριλλος, ὁ πολὺς μὲν
τὴν ἔξω φιλοσοφίαν πλείων δὲ τὴν ἔσω, καὶ τῆς τῶν ὄν-
των φύσεως ἐπιγνώμων, μᾶλλον δὲ τοῦ ἐνὸς ὄντος, παρ'
οὗ τὰ πάντα ἐκ μὴ φαινόμενων τὸ εἶναι ἔλαβον οὗτοι γὰρ
δὴ διὰ τὴν τοῦ βίου καθαρότητα, Θεὸν βαλόντες ἐν ἑαυτοῖς,
καὶ διὰ τοῦ τὸν φόβον λαβεῖν ἐν γαστρὶ τὸ σωτηριῶδες
Πνεῦμα ἀποτεκεῖν σπεύδοντες εἶχοντο μὲν ἱκανῶς λόγου
διδασκαλικοῦ, ἐλλάδι γλώσση προφερομένου, καὶ πολλοὺς
εἴλκεν ἡ τῆς τοιαύτης σοφίας ἄλυσις· ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν
Σθλοβενῶν γένος εἶτ' οὖν Βουλγάρων ἀσυνέτως εἶχον τῶν
ἐλλάδι γλώσση συντεθειμένων γραφῶν, ζημίαν ἡγοῦντο τοῦ-
το μέγιστην οἱ ἄγιοι, καὶ τὸ μὴ τὸν λύχρον τῶν γραφῶν
ἐπανάπτεσθαι τῷ τῶν Βουλγάρων αὐχηρῶ τῷ ἀπαρακλήτου
λύπης ἐποιοῦντο ὑπόθεσιν· ἦλνον, ἐδυσφόρουν, ἀπελέγοντο
τὴν ζωὴν τί γοῦν ποιοῦσι; πρὸς τὸν Παράκλητον ἀροβλέπου-
σιν οὗ πρῶτον δῶρον αἱ γλώσσαι καὶ τοῦ λόγου βοήθεια.
καὶ παρὰ τούτου τὴν χάριν ταύτην αἰτοῦνται, γράμματά τε
ἐξευρέσθαι, δασύτητι Βουλγάρου γλώσσης κατάλληλα, καὶ
δυνηθῆναι τὰς θείας γραφὰς πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ ἔθνους
τῇ ἐρμηνείᾳ μεταγαγεῖν. ἀμέλει καὶ νηστεία εὐτόνῳ καὶ
προσευχῇ ἐπιμόνῳ κακώσκει τε σώματος καὶ ψυχῆς συντρι-
βῇ καὶ ταπεινώσει ἐκδόντες ἑαυτοὺς τοῦ ποθομένου τυγ-

χάνουσιν· ἐγγὺς γάρ, φησὶ, Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἔτι λαλοῦντός σου ἐρεῖ· ἰδοὺ πάρεμι. Θεὸς γὰρ ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐ Θεὸς πόρρωθεν. ἀντακούουσιν οὖν καὶ οὗτοι τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, ὡς ὀρθρον ἔτοιμον, καὶ φῶς ἀνέτειλε τοῖς δικαίοις γνώσεως, καὶ ἡ σύζυγος αὐτῶν εὐφροσύνη τὴν προτέραν λύπην αὐτῶν ἀπῆλασε. τυχόντες οὖν τοῦ εὐκταίου τούτου χαρίσματος ἐξευρίσκουσι μὲν τὰ Σθλοβεικὰ γράμματα, ἐρμηνεύουσι δὲ τὰς θεοπνεύστους γραφὰς ἐκ τῆς ἐλλάδος γλώσσης εἰς τὴν Βουλγαρικὴν, ποιοῦνται δὲ σπουδὴν τοῖς ὀξυτέροις τῶν μαθητῶν παραδοῦναι τὰ θεία μαθήματα· οὐκ ὀλίγοι γὰρ τῆς διδασκαλικῆς αὐτῶν πηγῆς ἔπινον, ὧν ἐγκριτοί τε καὶ τοῦ χοροῦ κορυφαῖοι Γοράσδος τε καὶ Κλήμης καὶ Ναοῦμ καὶ Ἀγγελάριος καὶ Σάββας.

III. Επεὶ δὲ καὶ Παῦλον ἐγίνωσκον τοῖς Ἀποστόλοις τὸ εὐαγγέλιον κοινωσάμενον, τρέχουσι καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν Ρώμης, τῷ μακαρίῳ Πάπᾳ τὸ ἔργον τῆς ἐρμηνείας τῶν γραφῶν ἐμφανίσοντες, ἐκατηνθύνθη ἐπ' αὐτούς, καὶ μὴ εἰς κενὸν ἔδραμον. ὁ δὲ τηρικαῦτα τοῖς ἀποστολικοῖς ἐμπρέπων θρόνοις Ἀδριανὸς, τὴν τούτων ἀκούσας ἔλευσιν, ἐχάρη μὲν χαρὰν μεγάλην σφόδρα· ἐκ μακροῦ γὰρ τῇ βροντῇ τῆς περὶ τῶν ἁγίων φήμης καταπληττόμενος ἐπόθει καὶ τὴν ἀστραπὴν ἰδεῖν τῆς ἐν αὐτοῖς χάριτος, ἐκείνο πάσχων πρὸς τοὺς θείους ἄνδρας, ὁ Μωυσῆς πρὸς Θεὸν, καὶ ὅπιν αὐτῷ ἐφανισθῆναι καὶ γνωστῶς ἰδεῖν ἐφιέμενος· οὐκ ἔτι δὲ κατέχειν οἷός τε ἦν ἑαυτὸν, ἀλλὰ τὸ ἱερατικὸν ἅπαν σὺν τῇ παρευρεθέντι ἀρχιερατικῷ προσλαβόμενος ἐξῆλθεν εἰς τὴν τῶν ἁγίων συνάντησιν, τὸ τοῦ σταυροῦ τε σημεῖον προπορευόμενον αὐτοῦ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἔχων, καὶ τῷ τῶν λαμπάδων φωτὶ τὴν τῆς χαρᾶς ἐπισημαίνων φαιδρότητα, ἔστι δ' εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὴν τῶν ἐπιξενουμένων λαμπρότητα, οὗς δοξάζων ὁ τοῖς ἁγίοις ἐνδοξαζόμενος Κύριος θαύματα πολλὰ τελεσθῆναι παρ' αὐτῶν κατὰ τὸν τῆς εἰσόδου καιρὸν εὐδόκησεν, ὡς δὲ καὶ τὸ ἔργον ἐφανισθεῖη τῷ Πάπᾳ, καὶ τὴν τῶν γραφῶν ἐν γλώσση μετὰθεσιν κατασκέψαιτο, ἀποστολικὸν οὖσαν γέννημα· οὐκ εἶχεν ὁ χορῆσαιτο τῇ χαρᾷ· ἐμακάριζε τοῖς

ἄνδρας, παντοίοις ὀνόμασιν ἀνεκάλει, πατέρας, ἐπιπόθητα τέκνα, χαρὰν οἰκίαν, στέφανον πίστεως, δόξης καὶ κήλους ἐκκλησίας διάδημα· ἐπὶ τούτοις τί ποιεῖ; τὰς ἐρημυνευσθείσας βίβλους λαβὼν τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ προσήγαγεν, οἷόν τι ἀνάθημα ταύτας καθιερών τῷ Θεῷ καὶ δεικνύς, ὡς τοιαύταις θυσίαις καρπῶν χειλέων εὐαρεστεῖται Θεός, καὶ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τὰς τοιουτοτρόπους καρπώσεις δέχεται· τί γὰρ τῷ λόγῳ λόγου τοὺς λογικοὺς ἀλογίας λυτρομένου τερπνότερον, εἴπερ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἴδεται; ἀποστολικούς τε τοὺς ἄνδρας ἐπὶ ἐκκλησίας ἐκήρυξε, τῇ Παύλῳ τὸν ἴσον ὑποδύντας ἀγῶνα, καὶ τὴν τῶν ἐθνῶν προσφορὰν τελείαν καὶ ἀρίαν τῷ Θεῷ προσενεγκεῖν σπεύσαντας· εἶτα τῶν ἐπομένων τοῖς ἀγίοις, ὅσοι καὶ Σθλοβενκῶν γραμμάτων ἱκανὴν πείραν ἔχουν καὶ βίῳ σεμνῷ κοσμηθῆναι παρὰ τῶν διδασκάλων ἐμαρτυροῦντο, τοὺς μὲν τοῦ τῶν πρεσβυτέρων τοὺς δὲ τοῦ τῶν διακόνων, ἔστι δ' οὗς καὶ ὑποδιακόνων βαθμοῦ ἡξίωσεν, αὐτὸν δὲ τὸν μέγαν Μεθόδιον, καίτοι πολλὰ δραπετεύοντα καὶ ἀναδυόμενον, ἐπίσκοπον Μοράβου τῆς Πανονίας χειροτονεῖ, οὐχ ὅσιον εἶναι κρίνας ἀμοιρεῖν τοῦ ὀνόματος τὸν ἀξιώθεντα τοῦ πράγματος, ἴσον γὰρ πλημμελεῖσθαι, ὅταν τε τοῦ ὀνόματος τις τύχῃ πάμπλου διακισμένος τοῦ πράγματος, καὶ ὅταν ἐπίσκοπός τις ὦν τοῖς ἔργοις καὶ τῷ ἀξιώματι παρορᾶται τάξει τῶν ἰδιωτῶν ὑποκρίπτεσθαι, καὶ λύχνος ὦν ὑπὸ τὴν κλίνην τῆς ἀφανείας τιθῆται ἀλλὰ Μεθόδιον μὲν οὕτως ὁ Ρώμης ἀρχιερεὺς τῷ ἐπισκοπικῷ τιμᾷ ἀξιώματι, μᾶλλον δὲ τὴν ἐπισκοπὴν δι' αὐτοῦ· Κύριλλον δὲ τὸν ὄντως φιλόσοφον ὁ μέγας ἀρχιερεὺς εἰς τὰ τῶν ἀγίων προσκαλεῖται ἅγια, ἐκεῖ λειτουργήσοντα ἔνδον τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, καὶ τῶν μυστηρίων μεταληψόμενον πνευματικώτερον καὶ θειότερον καὶ ποτηρίου τοῦ καινοῦ κοινωνήσοντα· ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τούτῳ παραμεῖναι ἔαθεις τῇ σαρκί, ἵνα τὴν τε τῶν γραμμάτων εἴρεσιν καὶ τὴν τῶν γραφῶν μετάθεσιν πραγματεύσῃται, μετὰ τὸ ταῦτα διακονῆσαι τῷ θείῳ βουλήματι παρὰ τοῦ διδάξαντος αὐτὸν τὴν γνῶσιν Θεοῦ προσλαμβάνεται προγνοὺς δὲ τὴν ἑαυτοῦ τε-

λευτήν τὸ τῶν μοναχῶν σχῆμα ἐπαμφιέννυται, καὶ πάλαι μὲν τοῦτο ποθῶν, διὰ δὲ μετριοφροσύνην ὡς μέγα τι καὶ τὴν αὐτοῦ ἰσχὺν ὑπερβαῖνον ἀναδύομενος, καὶ φωτὶ φῶς προσλαβὼν εἰς οὐρανοὺς μετέστη, οὗ ὁ Χριστὸς, τὴν τοῦ κλαυθμῶνος κοιλάδα, τὰ τοῦ σκοτασμοῦ σκιηώματα, τὸν πηλὸν τῆς ἰλῦος, τὴν ἐνταῦθα παροικίαν λιπών· καὶ τὸ πνεῦμα μὲν τῷ Θεῷ τῶν πνευμάτων παρέθηκε, σῶμα δὲ ἐκείνο τὸ πρὸ τῆς φυσικῆς νεκρώσεως τῆς προαιρετικῆς ἀπολαύσαν ὕμνοις ὑπὸ τε τοῦ θείου Πάπα καὶ τοῦ κλήρου παντὸς φιλοτιμηθὲν ἐγκατετέθη τῷ ναῷ Κλήμεντος, Κλήμεντος ἐκείνου τοῦ τῷ κορυφαίῳ τῶν Ἀποστόλων Πέτρῳ πεφοιτηκότες καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ σοφίᾳ τὴν ἑλληνικὴν, οἷον δεσποίνῃ δούλῃν, καθυποτάξαντος· καὶ δέχεται τὸν φιλόσοφον ὁ φιλόσοφος, ὁ μέγας διδάσκαλος τὴν τοῦ λόγου φωνὴν προσλαμβάνεται, ὁ τῶν ἔθνων καθηγητὴς τὸν τὰ λοιπὰ ἔθνη φωτὶ τῆς γνώσεως φωτίσαντα εἰσοικίζεται· ἐπισημαίνει δὲ καὶ Θεὸς προσμαρτυρῶν τῷ Κυρίλλῳ τὴν ἐκδεχομένην δόξαν ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὰ φαινόμενα τῶν μὴ φαινόμενων ποιεῖται κήρυκας· δαιμονῶντές τε γὰρ τῇ σοφῇ προσελθόντες ἰάσεις εὗροντο, καὶ πολλαῖς ἄλλαις νόσοις ἢ τοῦ ἁγίου πνεύματος χάρις μᾶστιξ ἐλάττειρα γέγονεν· ἅμα τε γὰρ τις ἢ τῇ σοφῇ προσίοι ἢ τοῦ νόμου ἐπικαλοῖτο τοῦ Θεοφόρου τούτου πατρὸς, καὶ τῆς τοῦ λυποῦντος ἀπαλλαγῆς μέτρον τὴν πίστιν εὗρισκεν, ὃθεν πολὺς ἐν τοῖς Ῥωμαίων στόμασιν ὁ Κύριλλος ἔκειτο, καὶ πλείων ἐν ταῖς ψυχαῖς ὡς εἶναι τὰς μὲν θαυματουργίας τῆς περὶ αὐτοῦ δόξης ὑπόθεσιν, ταύτην δὲ τῆς περισσοτέρας τιμῆς ἐπίβασιν, τὴν δὲ τοῦ Ἁγίου τιμὴν τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης βεβαίωσιν.

IV. Ἀλλὰ Κυρίλλῳ μὲν οὕτως ἢ τελευτῇ καὶ τιμῇ καὶ παρὰ τοῦ θειοτάτου Πάπα καὶ παρὰ Θεοῦ τετύχηκε, Μεθόδιος δὲ τὸν σύμπονον ἀποβαλὼν καὶ σινέμπορον, τὸν τὰ πάντα καὶ ἐν σαρκὶ καὶ ἐν Κυρίῳ γνῆσιον ἀδελφόν, λύπη μὲν τὴν καρδίαν ἐπεβάλλετο, πάσχων τοῦτο διὴ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ συνηθείας ἀλώσιμος ἦν· παρεκαλεῖτο δ' ἐτέρωθεν οὐδὲν ἥττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, ἐλπίζων ἔχειν τὸν Κύριλλον τοῦ τῆς διδασκαλίας ἔργου.

συλλήπτορα, ὅσω καὶ Θεῷ πλησιάζοντα ἐκτὸς τῆς σαρκός, ἀνυσσιμωτέραν ἔχειν τὴν παρρησίαν. ἐπεὶ δὲ καιρὸς ἦν Μεθόδῳ ἐπὶ τὴν τῆς χώρας ταύτης ἐπισκοπὴν ἀπιδεῖν, περιχυθεὶς τὸ μνῆμα τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ θαμινὰ τὸ φίλον ὄνομα, τὸν Κύριλλον, ἀνακαλεσάμενος, καὶ τὴν σωματικὴν μὲν ἐρημίαν ἀνακλαυσάμενος, τὴν δὲ τῶν πρεσβευτῶν χεῖρα εἰς βοήθειαν ἐπικαλεσάμενος ὁδοῦ συν τοῖς μαθηταῖς εἶχετο. ὡς δὲ τὸν Μόραβον καταλάβοι, αὐτὸ τοῦτο ἐπίσκοπος ἦν, ὅσα παρὰ Παύλου χρώματα τῇ τοῦ ἐπισκόπου εἰκόνι ἐπεβλήθησαν, αὐτῷ ἐνεπιδεικνύμενος καὶ πάντων προλάμπων τὸ διδακτικόν, οὐ γὰρ κατορέζας τὸ τάλαντον, οὐδὲ τὴν χάριν ἀπεμπωλίσας τοῦ πνευματικοῦ δώρου τὴν ἀρχὴν τρυφῆς ἀρχὴν ἐποίησατο, ἀλλὰ πᾶσιν ἐκοινοῦτο τὸ ἀγαθόν, ἀνατέλλων ἐπίσης τοῦ λόγου τὸν ἥλιον, καὶ περὶ τὸ διδόναι μὴ ἐνδιδούς τὸ εὐαγγελίου σιτομέτριον. ὃς γὰρ καὶ πρὸ τῆς ἐπισκοπῆς οὕτω τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας προσέκειτο, καὶ ταῦτα μὴ ἐγκινδυνεύων τῷ πράγματι, πῶς, ὅταν ἐπιστεύθῃ τὸ ἔργον καὶ τὴν παρακαταθήκην ἔλαβε καὶ τὰ οὐαὶ ἤδη τῷ ἀποστόλῳ μὴ εὐαγγελιζομένῳ ἀποκληροῦμενον, οὐκ ἔμελλε τῆς διδασκαλίας ἀνθέξασθαι τε καὶ περιέξασθαι, καὶ ὅλην τὴν ἡμέραν μελέτην ἔχειν τὰ θεῖα λόγια, ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον αὐτῷ τασσόμενα τὴν γλυκύτητα; ἀμείλει καὶ τῷ τότε ἄρχοντι Μοράβου Ῥασισθλάβῳ καθ' ἐκάστην οὐ διέλιπε παραινῶν καὶ ταῖς θείαις ἐντολαῖς ὑψιμύζων αὐτῷ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς Πανοσίας συμπάσης ἡγατοῦντα, Κοτζέλης ὄνομα τούτῳ, παιδεύων ἦν καὶ νοιθετῶν τῷ φόβῳ κυρίου κατηλῶσθαι, καὶ τούτῳ ἐκκλίνειν ἀπὸ παντὸς κακοῦ, οἷόν τινα χαλινῷ ἀναχρονόμενον καὶ ἀναστελλόμενον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν Βουλγάρων ἄρχοντα Βορίσην, ὃς ἐπὶ τοῦ τῶν Ῥωμαίων βασιλέως Μιχαὴλ ἦν, καὶ τοῦταν ὁ μέγας Μεθίδιος καὶ πάλαι μὲν τέκνον ἐποίησατο, καὶ τῆς οἰκίας γλώσσης τῆς πάντα καλῆς ἐξηρτήσατο καὶ τότε δὲ ταῖς τῶν λόγων εὐεργεσίαις ἀδιαλείπτως εἶχε δωρούμενος. ἦν γὰρ ὁ Βορίσης οὗτος καὶ ἄλλως γνώμης δεξιᾶς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ δεκτικῆς, ἐφ' οὗ καὶ τῶν Βουλγάρων ἔθνος τοῦ θείου τε καταξιοῦσθαι βαπτίσματος

καὶ χριστιανίζειν ἤρξατο· ὅτε δὴ καὶ οἱ ἅγιοι οὗτοι, Κύριλλος, φημί, καὶ Μεθόδιος, τὸ πλῆθος τῶν πιστευόντων ἰδόντες, καὶ ὡς πολλὰ μὲν τέκνα γεννῶνται δι' ὕδατος τε καὶ πνεύματος, καὶ τροφῆς δὲ πάντως πνευματικῆς δέονται, γράμματα ἐξεύροντο καθ' ὃ προειρήκαμεν, καὶ τὴν τῶν γραφῶν ἐπὶ τὸ Βουλγαρικὸν μετάθεοιν ἐποιήσαντο, ἵνα τὰ γεννηθέντα τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ θείας τροφῆς ἱκανῶς ἔχοιεν, καὶ εἰς αὖξησιν πνευματικὴν καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ Χριστοῦ ἀνατρέχοιεν καὶ οὕτω τῆς σκυθικῆς πλάνης τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος ἀπαλλαγὴν τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀπλανεστάτην ὁδὸν, τὸν Χριστὸν, ἐπέγνωσαν, ὅψε μὲν καὶ περὶ τὴν ἐνδεκάτην ἢ δωδεκάτην τὸν θεῖον δ' οὖν ἀμπελῶνα εἰσεληλυθὸς τῇ τοῦ καλέσαντος χάριτι ἐν ἔτει γὰρ ἑξακισχίλιοστῷ τριακοσιοστῷ ἑβδομηκοστῷ ἑβδόμῳ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ἢ τούτου τοῦ γένους κλήσις γεγέννηται.

V. Οὐκ ἔληγεν οὖν ὁ μέγας Μεθόδιος πᾶσαν νοουθεσίαν τοῖς ἄρχουσι προσάγων ἐκάστοτε, καὶ τοῦτο μὲν πρὸς βίον σεμνὸν ὀδηγῶν τοῦτο δὲ τὸ τῆς ἐκκλησίας ἀπαρτιοίητον δόγμα παρατιθεὶς οἷόν τι νόμισμα βασιλικὸν καὶ ἀκίβδηλον, καὶ ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐνσφραγίζων ἀνεπιβούλευτόν τε καὶ ἄσυλον ἦσαν γὰρ οἱ τοῦτο καὶ τότε παραχαράσσοντες καὶ μετακινοῦντες ὅρια, ἃ οἱ πατέρες ἡμῶν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ ἔθεντο, καὶ τῇ ὑπὸ τῶν Φράγγων εἰσαγόμενῃ παραφθορᾷ πολλοὶ τὰς ψυχὰς ἐβλάπτοντο, οἳ τὸν μὲν Υἱὸν γεννηθῆναι ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι διετείνοντο, οἷς ὁ Ἅγιος ἀντιστάμενος τοῦτο μὲν ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου λόγων τοῦτο δὲ ἐκ φωνῶν πατρικῶν λογισμοὺς καθήρει καὶ πᾶν ὕψωμα τούτων κατὰ τῆς θείας γνώσεως ἐπαιρόμενον, πολλοὺς δὲ καὶ ἡχημαλώτιζεν εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, μετατιθεὶς ἀπὸ τῆς πλάνου δόξης ἐπὶ τὴν ἀληθῆ καὶ ἀμώμητον καὶ τιμίους ἐξάγων ἐξ ἀναξίων καὶ διὰ τοῦτο στόμα Θεοῦ καὶ γενόμενος καὶ λεγόμενος· ὅθεν τοῖς πιστοῖς καθ' ἐκάστην πλατυσμὸς ἐπεγίνετο, καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἡῤῥαεν, ὃ περὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων διδαχῆς Λουκᾶ λέγοντος ἀκηκόαμεν, εἰ βούλει δέ μοι ἐκείνο τὸ παλαιὸν, ὃ μὲν οἶκος Δαβὶδ ἐπορεύε-

το, ὁ δὲ οἶκος Σαούλ ὑπεπόδιζε καθ' ἐκάστην ἐλασσονούμενος, τὸ δὲ τῶν αἰρετικῶν σύστημα τῇ τοῦ λόγου δυνάμει καὶ τῇ ἀληθείᾳ νικώμενον, ὃ μόνον ἐδύνατο, μᾶλλον δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν ὑπεβάλλοντο, τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνου καὶ τῷ κακοποιεῖν ἐγκαυχωμένου, τοῦτο δὴ καὶ εἰργάζοντο, μυρίαὶς κακώσεσι καὶ πειρασμοῖς τὸν Ἅγιον θλίβοντες· ἐπεὶ καὶ τὸν Σφεντόπλικον, ὃς μετὰ Ῥασίσθλαβον ἤρξε Μοράβου, περιελθόντες ἀπάτη, βάρβαρον ἄνδρα καὶ τοῦ καλοῦ ἀνόητον, ὅλον τῆς δόξης ἐαντῶν ἐποίησαν· τί γὰρ οὐκ ἔμελλεν ἐκεῖνος, ἀνδράποδον ἡδονῶν γυναικείων ὢν καὶ τῇ βορβόρῳ τῶν μυσαρῶν ἐγκυλιόμενος πράξεων, ἐκείνοις μᾶλλον διδόναι τὴν οἰκίαν γνώμην τοῖς δύραν αὐτῷ πρὸς τὰ πάθη πᾶσαν ἀνοίγουσιν, ἣ Μεθοδίου τῷ πάσης ἡδονῆς πικρίαν ψυχόλεθρον στηλιτεύοντι; ὅπερ γὰρ Εὐνόμιος ἐκεῖνος, ὁ τῆς τῶν Ἀνομοίων ἄρξας αἰρέσεως, ἐξεῦρε πρὸς τὸ μαθητὰς ἐπισπᾶσθαι πλείονας, τοῦτο δὴ καὶ τὸ Φράγγων ἔθνος ἀνόητον ἐπενόησε, τὸ τοῖς ἁμαρτάνουσι, φημί, πάντα συγχωρεῖν, ἀπόνως οὕτω καὶ ἀταλαιπωρῶς ὑπὲρ ἐνὸς τοῦ τοῖς ἐαντῶν συντίθεσθαι δόγμασι, καὶ βίον ἔνταρξον ἐνδιδόναι ὑπὲρ τοῦ δόγμα στρεβλὸν κερδήσαι, ὥσπερ ἂν εἰ τινες ἀλλήλοις ἀντιτιδοῖεν ὁ μὲν κοπρίαν ὁ δὲ βόρβορον, ἄξιοί τε τῶν τοιούτων ἐκεῖνοι θησαυρισμάτων τῆς πραγματείας, ἐν ᾗ καὶ τὸ ἐμπόρευμα ἔνταρξον καὶ τὸ ἀντάλλαγμα βδελυρὸν· ὑπὸ τούτων οὖν ὁ Σφεντόπλικος διαφθαρεὶς τῶν πάντα χαριζομένων αὐτῷ, τοῖς Μεθοδίου λόγοις ἐλάχιστα προσεῖχε τὸν νοῦν, τοῦναντίον μὲν οὖν καὶ ὡς ἐχθρῷ προσεφέρετο· βδελυγμα γὰρ, φησὶν, ἁμαρτωλῷ θεοσεβείᾳ καίτοι τί μὲν οὐκ ἔλεγεν ἱλαρὸν, τί δὲ οὐκ ἡπείλει φοβερὸν ὁ μέγας τῷ ἄρχοντι; τοῦτο μὲν ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν τὴν τοῦ δόγματος εἰσάγων ὁρθότητα, καὶ ταύταις προσέχειν ὡς τὴν ζωὴν προξενούσαις καὶ πηγαῖς οὖσαις τοῦ σωτηρίου διατασσόμενος· ὃ τε γὰρ Κύριος ἐν τῇ ἐρευνῇ τῶν γραφῶν τὴν ζωὴν κεῖσθαι ἐδίδαξεν, Ἡσαΐας τε ἀντλεῖν ἡμῖν ὕδωρ οὐκ ἐκ τοῦ τῶν αἰρέσεων βορβόρου ἀλλ' ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου ἐντέλλεται, τοῦτο δὲ καὶ ἐκφοβῶν, ὡς, εἰ τοῖς αἰρετικοῖς πρόσθεται, καὶ ἐαυτὸν διαφθε-

ρεῖ καὶ πάντας τοὺς ὑπ' αὐτὸν, τοῖς ἐχθροῖς γινόμενος εὐεπιχείρητος καὶ εὐχείρωτος, δυσσέβεια γὰρ καὶ πρὸς ὀλίγον ἀνθρῷ, ἀλλὰ τῷ χρόνῳ περὶ αὐτὴν καταρῶει, ἵνα μὴ κακίαν εὐσεβεῖς μάθωσι, καὶ ταῦτα, ἔλεγε, μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν τῷ ἄρχοντι προσγενήσεται, ἅπερ οὖν καὶ κατὰ τὰς τοῦ Ἀγίου προρρήσεις γέγονε· καὶ γὰρ ἕως μὲν Μεθόδιος ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξεταζόμενος ἦν, οὔτε ὁ ἄρχων τὴν ὥδινά τῆς καρδίας ἐξερόηξεν, ἀλλ' εἶχε τὸν βασιλίσκον τοῖς ὧσις τῶν ἀσπίδων ἐγκρυπτούμενόν τε καὶ ἐντροφόμενον, οὔτε ἡ δίκη τὴν οἰκίαν ἐπήγαγε μάστιγα, ἀλλ' εἶχε μὲν ἐντεταμένον τὸ τόξον καὶ τὴν ῥομφαίαν ἐστύλβου, οὐπω δὲ βέλος ἀπέστειλεν ἐν καρδίᾳ τοῦ ἐχθροῦ, οὔδ' ἐν τῇ χεὶρὶ τῇ πληγῇ ἐπεστήριξεν· ἐπεὶ δὲ ὁ τε Ἄγιος ἀπῆν καὶ ἡ κακία πᾶσα παρήν, οὐχ ὑπὸ παραπετάσματι καὶ προσωπείῳ τὴν ἀσχημοσύνην καλύπτουσα ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς πόρνης ὄψιν ἀναισχυντήσασα καὶ διωγμὸν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐγείρασα, τότε δὴ καὶ Θεὸς τὸν ἄρχοντα ποινηλατῶν οὐκ ἐνέλειψεν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

VI. Τότε δὲ Μεθόδιος τῷ ἄρχοντι προσέειπε τὴν οἰκίαν τελευτὴν μετὰ τρεῖς ἐσομένην ἡμέρας, τῶν συχνῶν παρανέσεων τὴν προρρήσιν ταύτην βεβαίωσιν, ὥς ἐγὼ κρίνω, ποιούμενος· εἰ γὰρ ἡ προρρήσις προφήτην αὐτὸν ἐποίει εἰς ἔργον ἐκβάσας, καὶ τῶν μελλόντων τὴν προοψίαν λαχόντα τῷ Πνεύματι, πρόδηλον, ὥς καὶ τὸ παρὰ τούτου συνεργοῦμενον δόγμα πνευματικὸν καὶ θεόπνευστον· καὶ τοὺς ὁμιλητὰς αὐτοῦ συγκαλέσας μιμεῖται Παῦλον, μᾶλλον δὲ τὸν ἐμὸν Ἰησοῦν, καὶ τοῖς ἐξιτηρίοις αὐτοὺς παρακαλεῖ καὶ στηρίζει ρήμασι, καλὸν γε κλῆρον τοῖς παισὶν ἐκείνος διατυπούμενος καὶ τῶν καμάτων ἐπάξιον ὧν ἠνέσχετο, ἵνα τὴν τοιαύτην περιουσίαν ἑαυτῷ κτήσῃται· τίς ὁ κληρὸς, τάχα ποθεῖτε μαθεῖν· τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια τὰ ἐπιθύμητα ὑπὲρ χρυσίου καὶ λίθου τίμιον πολὺν καὶ ἡ σοφία, ἣν κρεῖττον ἐμπεπορεῦσθαι ἢ χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου θησαυρούς· οἴδατε γὰρ, φησὶν, ὃ σπλάγχνα ἐμὰ, τὴν τῶν αἰρετικῶν ἐν κακίᾳ δύναμιν, καὶ ὅπως δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ πάντα τρόπον τοῖς πλησίον ἀνατροπὴν θολερὰν ποτίζουσιν ὁπουδάζουσιν, δύο ταῦτα

προσλαμβανόμενοι καὶ προσάγοντες, πιθανότητά τε καὶ αὐστηρότητα, τὴν μὲν τοῖς ἀπλουστέροις τὴν δὲ τοῖς δειλοτέροις· ἀλλ' ὑμῖν ἀμφοτέρωθεν καλῶς ἔχειν τὰς ψυχὰς ἐλπίζω καὶ εὐχομαι, οὔτε γὰρ πιθανότητι λόγων παρασυρῆσεσθε καὶ διὰ τῆς κενῆς ἀπάτης συλαγωγηθήσεσθε· τεθεμελίωσθε γὰρ ἐπὶ τὴν τῆς ἀποστολικῆς ὁμολογίας καὶ διδασκαλίας πέτραν, ἐφ' ἣν τῆς ἐκκλησίας ὠκοδομημένης πύλαι ὄδου οὐ κατισχύσουσι πιστὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ἐπαγγελάμενος, οὔτε φοβερῶ τινι τοὺς τῶν καρδιῶν πύργους διασεισθήσεσθε· ἐμάθετε γὰρ, μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ ὕψους ἡμέρας μηδὲ ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων κακῶσαι. μᾶλλον μὲν οὖν τοὺς ἄλλους ἐπιστηρίζετε φυλάττειν τὴν παρακαταθήκην, ἣν παρὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν κατὰ καιροὺς Πατέρων ἐλάβομεν, ἣν ἀπαιτήσουσιν ἡμᾶς ἐν ἡμέρᾳ ἀνταποδόσεως. ἰδοὺ προεῖπον ὑμῖν καὶ ἁμαρτίας ἐνόχους διὰ τοῦ προεῖπέν ἐποίησα, εἰ μὴ γὰρ ἦλθον, φησὶ, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· ἀθῶός εἰμι ἐκ τοῦ αἵματος ὑμῶν, οὐ γὰρ ὑπεστείλαμην τοῦ λαλήσαι ὑμῖν, ἀλλὰ τῷ τοῦ σκοποῦ ἔργῳ κατὰ τὸν Ἰεζεκιὴλ ἐπηγγύνησα· βλέπετε πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε μὴ ὡς ἄσοφοι ἀλλ' ὡς σοφοὶ καὶ πάσῃ φυλακῇ τὰς ὑμῶν τε αὐτῶν καὶ τὰς τῶν ἀδελφῶν καρδίας τηρήσατε· ἐν μέσῳ γὰρ παγίδων διαβήσεσθε καὶ ἐπὶ ἐπάλξεων πόλεων περιπατίσετε· καὶ γὰρ μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν εἰσελεύσονται καθ' ὑμῶν λύκοι βαρεῖς μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου τοῦ ὁποσπᾶν τὸν λαὸν ὀπίσω αὐτῶν, οἷς ἀντίστητε στερεοὶ τῇ πίστει, ὁ Παῦλος ὑμῖν ταῦτα δι' ἐμοῦ διατίθεται. ὁ δὲ ἐπὶ πάντα Θεὸς καὶ Πατὴρ καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ πρὸ αἰώνων γεννηθεὶς ἀπαθὺς Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀμέμπτους παραστήσει εἰς καύχημα ἐμὸν εἰς ἡμέραν Χριστοῦ. ταῦτα καὶ πλείω τούτων εἰπὼν τὸ πνεῦμα τοῖς δορυφορήσασιν αὐτὸν ἀγγέλοις καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς φυλάξασιν ἄγειν δέδωκε, τέταρτον μὲν πρὸς τῷ εἰκοστῷ ἔτος τῇ ἀρχιερωσύνῃ ἐμπρέψας, πολλῶν δὲ μόχθῳ καὶ κόπῳ οὐ τὴν ἑαυτοῦ μόνον ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἄλλων σωτη-

ρίαν κατεργασάμενος· οὐ γὰρ ἐσκόπει τὸ ἑαυτοῦ ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι, καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας τοῦτο ζῶν μόνον, ὃ τοὺς ἄλλους ὠφέλει· δηλοῖ δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν τε πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ ὑποδιακόνων, οὓς τελειωτῶν διακονίους τῇ ἐνορίᾳ τῆς οἰκείας ἐκκλησίας ἐγκατέλιπεν· εἰ γὰρ οἱ τοῦ βήματος μόνοι τοσοῦτοι, πόσον εἶναι τῶν λαϊκῶν τὸ πλῆθος εἰκάσωμεν. ἐφέρετο δὲ ἄρα τούτων τὴν πρώτην Γοράσδος, ὃν καὶ προφθάσας ὁ λόγος ἐν τοῖς μάλιστα τῶν Μεθοδίου ὁμιλητῶν ἀπηρίθμησεν, ὃς καὶ ἀρχιεπίσκοπος Μοράβου παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἀγίου τὰ τελευταῖα γρόντος ἀνακεκίρυντο.

VII. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἤνεγκεν ἡ πάντολμος πληθὺς τῶν αἵρετικῶν τὸν Μεθόδιον ἔχειν καὶ μετὰ θάνατον ζῶντα ἀντίμαχον, ἀλλὰ δεῦτε, εἰπόντες, Γοράσδον καταδυναστεύσωμέν τε καὶ ἐνεδρεύσωμεν· ἀνόμοιος γὰρ ἐστὶν ἡμῖν ὁ βίος αὐτοῦ καὶ παρηλλαγμένοι αἱ τρίβοι αὐτοῦ, καὶ ὀνειδίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα, καὶ εἰ ζῇν οὗτος ἐαθεῖη, ἀναβιβή ἂν ἡμῖν ὁ Μεθόδιος. τοῦτον μὲν τῆς ἐπισκοπικῆς ἀρχῆς παραλύουσι, Βιχνῖον δὲ τινα τοῦ τῆς αἵρέσεως ἀκράτου μεθυοθέντα καὶ τοὺς ἄλλους μεθύσκειν δυνάμενον καὶ μέντοι διὰ τοῦτο παρὰ τοῦ Μεθοδίου τῷ τοῦ ἀναθέματος Σατανᾶ παραδοθέντα μετὰ τοῦ θιάσου τῶν σὺν αὐτῷ μαινομένων, τοῦτον, ὃ πόνοι καὶ ἀγῶνες τοῦ Μεθοδίου καὶ Τριάς συγχεομένη τὰς ιδιότητας, ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάγουσι, μᾶλλον δὲ τὸν θρόνον διὰ τοῦτον κατὰγουσι, καὶ ὅσον διὰ Μεθόδιον ἐνδοξος ἦν καὶ τῶν πολλῶν προσηυνόμενος, τοσοῦτον διὰ Βιχνῖον τῇ τῆς ἀδοξίας κοιλάδι ἐπικλινόμενος.

VIII. Ἄλλ' ὁ μὲν οὕτω τῆς ἐπισκοπῆς παρὰ νόμους καὶ μηδὲν αὐτῷ προσήκον ἐδράξατο, ἑαυτῷ λαβὼν τὴν τιμὴν καὶ ἀρπαγμὸν ἡγήσάμενος, τὸν δὲ ὑπὸ Θεοῦ κληθέντα τυραννίδι βραχίονος ἁμαρτωλοῦ παραγκωνισάμενος· κεφαλὴν δὲ ἡ αἵρεσις αἶρει, καὶ κατὰ τῆς ὀρθοδοξοῦσης πληθύος τῶν Μεθοδίου μαθητῶν γαυριεῖ· καὶ δὴ θορυβήσαντες καὶ τοῖς πιστοῖς ἐπαναστάντες, διὰ τί, φασὶν, ἐπὶ τοῖς Μεθοδίου λόγοις τοῖς ὁδωδόσι καὶ νεχροῖς εὐνού-

στερον προσδιάκεισθε, ἑλλὰ μὴ τῷ ζῶντι ἀρχιεπισκόπῳ συν-
 ἰστασθε, καὶ ὁμολογεῖτε ἐκ Πατρὸς Υἱὸν γεννηθέντα καὶ
 ἐξ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευόμενον· οἱ δὲ διὰ Γορά-
 σδου καὶ Κλήμεντος ἔφασαν· ὅτι μὲν Μεθόδιος ἔτι ζῇ, ἐκ
 τοῦ κυρίου πάντως ἐμάθομεν, ποτέ μὲν τὸν εἰς αὐτὸν
 πιστεύσαντα καὶ ἀποθάνη ζήσεσθαι φάσκοντος, ποτέ δὲ
 διδάσκοντος τὸν Θεὸν τῷ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ὡς
 ζῶσιν ἄλλ' οὐ νεκροῖς ἐπiléγεσθαι τί γοῦν ἀμαρτάνομεν,
 εἰ τὸν ἐν Θεῷ ζῶντα διδάσκαλον ἔχομεν, πνευματικῶς ἡμῖν
 συνόντα καὶ συλλαλοῦντα καὶ καθ' ὑμῶν συνεπιφθύνοντα;
 τὴν δὲ καινὴν ταύτην πίστιν ὑμῶν οὔτε ὑπὸ γραφῆς μαρ-
 τυρουμένην οἴασθ' εὐρόντες οὔθ' ὑπὸ πατέρων ἁγίων
 συντεθειμένην, ὀκνοῦμεν ὑποβαλεῖν ἑαυτοὺς ἀναθέματι, τοῦ
 Παύλου διαφρήθην βοῶντος· εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ'
 ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω· ἡμεῖς γὰρ Πνεῦμα μὲν Υἱοῦ,
 ἐπεὶ καὶ Πνεῦμα ζωῆς καὶ ἀληθείας, ἃ ὁ Υἱὸς, καὶ νοῦν
 Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα πιστεύομεν, ἐξ Υἱοῦ δὲ τοῦτο προερ-
 χόμενον οὔτε μεμαθήκαμεν οὔτε μαθησόμεθα, οὔτε τὴν πί-
 στιν ἀρνήσόμεθα καὶ χείρονες ἀπίστων ἐσόμεθα, οὐ μὰ τὸν
 ἁγίασμόν τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος, ἀλλ' ἐκ Πα-
 τρὸς μὲν προίεσθαι τὸ Πνεῦμα καὶ εἶναι τούτου αἴτιον καὶ προ-
 βολεῖα τὸν τοῦ Υἱοῦ γεννήτορα πεπιστεύκαμεν· εἶναι δὲ καὶ
 τοῦ Υἱοῦ οἰκεῖον καὶ δι' αὐτοῦ χορηγεῖσθαι τοῖς ἁγίοις ἐκά-
 στοτε· ἕτερον δὲ τὸ ἐκπορευέσθαι καὶ ἕτερον τὸ χορηγεῖσθαι
 τὸ μὲν γὰρ τοῦ πῶς εἶναι τὸ Πνεῦμα ἐκφαντορικόν, ὡς γὰρ
 ὁ Υἱὸς ἐστὶν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητὸς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα
 ἐκπορευτόν· τὸ δὲ χορηγεῖσθαι οὐ τὸ πῶς εἶναι δηλοῖ, ἀλλὰ
 πλουτισμὸν ἐνδείκνυται καὶ διάδοσιν. καὶ ἵνα παραδείγματί
 τιμὴν τὸν λόγον, ὡς ἐγχωρεῖ, φωτίσωμεν, ἐννόησόν μοι βα-
 σιλέα τινα πλοῦτον μάλα πολλὴν ἐκ τῶν οἰκείων θησαυρῶν
 προβαλλόμενον, τοῦτον δὲ τὸν υἱὸν παραλαβόντα οἰκεῖόν τε
 αὐτοῦ ἔχειν καὶ διανέμειν τοῖς εὐαρεστοῦσιν αὐτῷ, βασιλεὺς
 ὁ Πατήρ, πλοῦτος, ὡς ἐν εἰκόνι φάναι, τὸ Πνεῦμα ἐκ
 τῶν τοῦ Πατρὸς ἀρρήτων θησαυρῶν προβληθὲν, υἱὸς βα-
 σιλέως ὁ τοῦ Πατρὸς Υἱὸς, οὐ τὸ Πνεῦμα, καὶ δι' οὗ χο-
 ρηγεῖται. ὁρᾶτε τὸ Πνεῦμα, πῶς ἡμεῖς οἶδαμεν, οὐ προερ-

χόμενον, δι' Υιού δὲ χορηγούμενον. εἰ δὲ τὸ ἐμφυσησθαι τὸν Υἱὸν τοῖς Ἀποστόλοις καὶ εἰπεῖν, λάβετε Πνεῦμα ἅγιον, τοῦτό σε ταραττει, παχέως τοῖς εὐαγγελίοις ὠμίλησας· χάρισμα γὰρ τοῖς Ἀποστόλοις ἐν τῶν τοῦ Πνεύματος δέδωκε τὸ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, ὡς δηλοῖ τοῖς ἐξῆς πνεύματα δὲ τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος καὶ τῷ Ἡσαΐα φίλον καλεῖν· ἀλλ' οὐκ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τηνικαῦτα τοῖς μαθηταῖς ἐχαρίσατο· δηλὸν δὲ, καὶ γὰρ, εἰ τότε τὸ Πνεῦμα δέδωκεν, ἢ περισσὴ λοιπὸν ἢ ἐν τῇ πεντηκοστῇ τούτου κάθοδος, ἢ ἄλλου πνεύματος, εἰ μὴ περισσὴ ποῖον οὖν τούτο; ὡς εἶχεν ἡ ἐκκλησία, ἐν ἁγίον προεβέβουσα φαίνεται. εἰ δὲ δύο εἶεν, ὁπότερον οὖν τούτων οὐχ ἅγιον; εἰ τοίνυν τὸ ἅγιον διὰ τοῦ ἐμφυσήματος, καὶ ὁ Κύριος δέδωκεν αὐτὸ ἐκεῖνο, ἀλλ' οὐχ ἐν πνευματικὸν χάρισμα, τὸ κατελθὼν ἐν τῇ πεντηκοστῇ δηλὸν ὡς οὐχ ἅγιον. ἀλλ' εἰς κεφαλὰς ὑμῶν τὸ βλάσφημον τράποιτο. δύο δὲ ποιῶντες ὑμεῖς ἀρχάς, τοῦ μὲν Υἱοῦ τὸν Πατέρα, τοῦ δὲ Πνεύματος τὸν Υἱόν, ἄλλην τινα μανίαν μαριχαϊκὴν μαίνεσθε. ἡμῖν δὲ εἰς μὲν Θεός, μία δὲ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἀρχή, ὁ Πατήρ· τοῦ μὲν Υἱοῦ Πατήρ, τοῦ δὲ Πνεύματος προβολεύς· ὥσπερ οὖν καὶ εἰς ἥλιος ἀρχὴ τῆς τε ἀκτίνος καὶ τῆς λάμπσεως εἴτε θάλψεως. τῇ τοίνυν ἀκτίνι καὶ ἡ λάμψις σύνεστι εἴτε θάλψις, ὥσπερ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα, καὶ τῆς ἀκτίνος ἡ λάμψις ἐστίν, ὥσπερ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ ἄμφω μέντοι ἐκ μιᾶς ἀρχῆς. καὶ ὥσπερ ἐν τῷ ὑποδείγματι διὰ τῆς ἀκτίνος ἡ λάμψις ἥτοι θάλψις τῷ σωματικῷ κόσμῳ δίδεται, οὕτω διὰ τοῦ Υἱοῦ χορηγεῖται τῇ νοητῇ κτίσει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πᾶσιν. εἰ μὲν ὡς Μαριχαῖοι τὸ κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον, οὕτως ὑμεῖς ἄλλο προενεγκεῖν ἔχετε τὴν τοιαύτην περὶ τοῦ Πνεύματος διδασκαλίαν εἰσηγησάμενον, δείξατε τοῦτο κεκανομισμένον καὶ σωπῆσομεν, μᾶλλον δὲ καὶ ὡς εὐεργέτας τιμήσομεν. εἰ δὲ τέσσαρσι μὲν ἀρχαῖς ὁ τῆς ἐκκλησίας παραδείσιος ἐκ μιᾶς πηγῆς χεομέναις ποτίζεται, Ματθαῖω, Μάρκω, Λουκᾷ καὶ Ἰωάννῃ, οἶμαι, συνήκατε. ὁ δὲ πέμπτον εἰσάγων εὐαγγέλιον τρισκατάρατος· Ἰωάννης δὲ ἡμῖν τὸν Υἱὸν παρεισάγει

λέγοντα τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται παύσασθε καθ' ἑαυτῶν πηγνύντες τὸ ξίφος ἐνστατικώτερον, παύσασθε τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, τῷ μεγάλῳ εὐαγγελιστῇ, καὶ ἐξ οὗ καὶ δι' οὗ καὶ εἰς ὃν εὐαγγέλιον πᾶν, μαχόμενοι καὶ χωρὶς τοῦ Πνεύματος τὰ περὶ τοῦ Πνεύματος δογματίζοντες, μᾶλλον δὲ τῷ ἐναντίῳ ὑποφθεγγόμενοι πνεύματι.

ΙΧ. Ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐνεγκόντες οἱ τοῦ Βιχνίκου στασιῶται, τὰ ὧτα συσχόντες, καθάπερ οἱ Στέφανον πάλαι λιθοβολοῦντες τὸν τοῦ Λόγου γενναῖον μάρτυρα, καὶ τοῦτο μόνον καλῶς ποιοῦντες ὥς οὐκ ἄξιοι τούτων ἀκούειν, θορυβεῖν καὶ πάντα συγχεῖν ἐπεβάλλοντο, καὶ μικροῦ μὲν καὶ εἰς χεῖρας ἤλθον τοῖς ὀρθοδόξοις, τῇ γλώττῃ καταπονηθείσῃ τὴν χεῖρα διδόντες σύμμαχον τέλος δ' οὖν ἀποπηδήσαντες ἐπὶ τὴν τελευταίαν ἤλθον καταφυγὴν αὐτῶν τὸν κοινορτὸν Σφειτόπλικον, καὶ διαβάλλουσι μὲν τοὺς ὀρθοδόξους ὥς νεώτερα φρονούντας, καὶ κατὰ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ κινήθησομένους ἂν, εἰ μὴ περὶ τὸ δόγμα τῷ ἄρχοντι συμφωνήσαιεν. τὸ γὰρ ἀντίδοξον καὶ ἀντίμαχον ὁ δὲ τοὺς τοῦ Μεθοδίου προσκαλεσάμενος, τί, φησὶ, τοῦτο τὸ σχίσμα ἐν ὑμῖν πολιτεύεται, καὶ καθ' ἑκάστην ἀλλήλοις πολεμίως συμπλέκεσθε; οὐκ ἀδελφοὶ πάντες ἐστέ, οὐ τῆς χριστιανῶν μερίδος; διὰ τί οὖν μὴ συμφρονεῖτε ἀλλήλοις, μηδὲ τὴν ἔνωσιν ἐπισπεύδετε; οἱ δὲ, ὅσα στόματι Γοράσθῃ καὶ Κλήμεντι χρώμενοι, (οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ τοῦ λόγου ἡγούμενοι) ἔδει μὲν περὶ τούτων, ἔφασαν, ὦ ἄρχον, μακροὺς ἡμᾶς ποιεῖσθαι τοὺς λόγους· οὐ γὰρ περὶ ἐλαχίστων οὐδὲ περὶ τὰ ἐλάχιστα ἡμῖν ὁ κίνδυνος ἴσταται, ἀλλὰ περὶ δόγματος μὲν ἐκκλησιαστικοῦ τοῦ περὶ τῆς μακαρίας Τριάδος, περὶ δὲ ψυχὴν, τὸ πάντων ἡμῖν οἰκειότατον. ἐπεὶ δέ σοι τῶν γραφῶν ἀνομίλητον μακροτέρων λόγων ἢ βαθυτέρων ἀκούειν οὐ δίδωσιν, ἀπλοῦς ἡμῖν ὁ πρὸς τὴν σὴν ἐρώτησιν λόγος, ὅτι σχιζόμεθα μὲν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Κύριος μάχαιραν ἤλθε βαλεῖν καὶ διχάσαι τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χειρόνος, καὶ τοῦ Δαβὶδ ἀκούομεν μισοῦντος τοὺς μισοῦντας τὸν Κύριον, λίαν δὲ τιμῶντος τοὺς φίλους Χριστοῦ· χριστιανούς δὲ οὐκ ἂν ποτε ἡμεῖς θείημεν τοὺς μὴ παροδετο-

μένους τὸ εὐαγγέλιον. ἐκεῖ γὰρ τοῦ ἐνὸς τῆς Τριάδος, Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰπόντος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, οὗτοι φασὶν ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπεπορεῖσθαι τὸ Πνεῦμα. καίτοι πάντως ἐι τοῦτ' ἦν, τί τὸ κωλύον τὸν Κύριον εἰπεῖν τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρ' ἐμοῦ ἐκπορεύεται; ἐν μὲν οὖν τοῦτο· τὸ δεύτερον δὲ ἢ ἐν Κωνσταντίνου πόλει δευτέρα τῶν ἐκ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀθροισθέντων ἀρχιερέων σύνοδος περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπεφήνατο, ἐπεὶ καὶ τούτου χάριν συνήθροιστο ἐπὶ καθαιρέσει τοῦ πνευματομάχου Μακεδονίου· ἐξέθετό τε πίστεως σύμβολον οὐκ ἐπ' ἀνατροπῇ τοῦ ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου τεθεσπισμένου, ἀλλ' ὅπερ ἐκείνη ἐνέλιπεν, οἷα δὲ μὴ κινήθωντων τότε τῶν περὶ τοῦ Πνεύματος ζητημάτων τοῦτο αὕτη ἀναπληροῦσα καὶ σώζουσα τὸ τῆς μητρὸς ἢ θυγάτηρ ὑστέρημα. ἴδωμεν οὖν ἐν τούτῳ τῷ συμβόλῳ, ὃ καθ' ἐκάστην ἐπ' ἐκκλησίᾳ ἐκφωνεῖς, ὃ ἄρχον, καὶ σὺ ἐκ τῶν γραικῶν βιβλίων μεταληφθέν, πότερον πιστεύειν εἰς Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁμολογούμενον; πῶς τοίνυν συμφωνήσομεν τοῖς παρὰ τὸ εὐαγγέλιον φρονοῦσι καὶ τὴν μετὰ τοῦ Πνεύματος τῶν πατέρων ἔκθεσιν, τοῖς ἀπὸ γῆς φωνοῦσι κατὰ τὰς ἐγγαστριμύθους· τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος. εἰ μὲν οὖν μεταβαλοῦνται τὰς γνώμας καὶ μετὰ τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν πατέρων στήσονται, ὡς ἀδελφοῖς προσδραμοῦμεν καὶ περιπλακησόμεθα καὶ περιπτυξόμεθα. εἰ δὲ τὸν ἕνα καθηγητὴν ἡμῶν τὸν Χριστὸν ἀποποιούμενοι ὀπίσω τῆς διανοίας αὐτῶν πορεύονται καὶ ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν ματαιοῦνται, σχολῇ γ' ἂν ἡμεῖς ὑπ' αὐτοῖς καθηγηταῖς τὸ περὶ τῆς Τριάδος δόγμα μαθεῖν δεξαίμεθα. ταῦτα ἢ περὶ τοὺς ὀρθοδόξους πληθὺς, προηγόροις Γορᾶσθι καὶ Κλήμεντι χρώμενοι. Ὁ δὲ ἄρχων μόλις μὲν συνῆκεν ὀλίγα τινὰ τῶν λεχθέντων, ἦν γὰρ παντάπασι γινῶναι τι τῶν θείων ᾧτιδιώτατος, ἅμα μὲν ὡς ἀνηγμένος βαρβαρικώτερον καὶ συνόλως εἰπεῖν ἀλογώτερον ἅμα δὲ καὶ τὸν νοῦν ὑπὸ τῆς μαρᾶς ἡδονῆς παρασευληγμένος, ὡς εἴρηται· πῶς γὰρ καὶ ἐμελ-

λε τοῖς περὶ Τριάδος λόγοις ἐμβῆναι ἄνθρωπος, [πάμπαν
τοῦ τῆς σωφροσύνης ἀπέχων ἀγιασμοῦ, οὗ χωρὶς οὐδεὶς
τὸν Κύριον ὁψεται; ὑπὸ δὲ τῶν αἰρετικῶν προβιβασθεὶς,
ἦν γὰρ ὅλως αὐτοῖς προσκείμενος, τοιάνδε τοῖς ὀρθοδό-
ξοις ἀπόφασιν δέδωκεν· ἐγὼ μὲν ἐμαυτῷ πολὺν τὸν ἰδιω-
τισμὸν σύννοδα, καὶ ἀπλοῦς εἰμι τὰ δογματικά καὶ τί
γὰρ ἢ ἀγράμματος; τοῦ μέντοι χριστιανισμοῦ μεταποι-
οῦμαι τε καὶ μεταποιήσομαι ἀμφιβολίας δὲ τοιαύτας,
οἷας ἀνεγείρετε, λύνει οὐχ ἱκανὸς ἐγὼ διὰ λόγων οὐδὲ δια-
κρίνειν ὀρθοδόξου ψευδοδιδάσκαλον. ὥς οὖν χριστιανὸς
δικάσω ὑμῖν· ἀμείλει καὶ περὶ τούτου τοῦ δόγματος ἀπο-
φαίνομαι ὥς καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀποφαίνεσθαι εἴθισμαι ὅς
ἐν παριῶν πρώτος ὁμόσειεν, ὥς καλῶς καὶ ὀρθοδόξως πι-
στεύει, τοῦτον εἶναι τὸν κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν μηδὲν τι
τοῦ ἀκριβοῦς περὶ τὴν πίστιν σφαλλόμενον, τούτῳ καὶ τὴν
ἐκκλησίαν παραδώσω καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας ἐπιδώσω κατὰ
τὸ εἰκὸς πρεσβύτεριον. οἱ τοίνυν Φράγγοι προθυμότερα
περὶ τὸν ὅρκον διατεθέντες οὐδὲ τὸ τέλος τῆς τοῦ ἄρχον-
τος ἀναμείναντες ἀποφάσεως, ὤμωσαν καὶ ἔστησαν τὴν κα-
κοδοξίαν αὐτῶν, ἀνοήτῳ κρίσει πέρας ἐπιθέντες κατὰλλη-
λον. παρὰ τοιοῦτοις κριταῖς ἢ αἵρεσις κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας
ἔστεφανώσατο, καὶ πᾶσαν ἔσχεν ἐξουσίαν ἄγειν καὶ φέρειν
τοὺς Χριστοῦ γνησίους δούλους καὶ τῆς πίστεως φύλακας.
εἰ γὰρ τις, φησὶ, φωραθείη μὴ πιστεύων κατὰ τὴν τῶν
Φράγγων ἐκθεσιν, αὐτοῖς ἐκείνοις παραδοθήσεται χρησο-
μένοις ὃ τι καὶ βούλονται. τὰ ἐπὶ τούτοις τίς ἂν ἐκδιηγῇ-
σατο λόγος, ὅσα κακὰ λαβομένη δυναστείας ἐργάσατο;
πῦρ ἀτεχνῶς ἐν ὕλῃ πνεύματι ὑπιζόμενον· οἱ μὲν ἡνάγκα-
ζον συνθέσθαι τῇ πονηρῇ δόγματι, οἱ δὲ τὴν τῶν πατέρων
πίστιν ὑπελογίζοντο· οἱ μὲν πάντα πράττειν, οἱ δὲ πάντα
πάσχειν παρεσκευάζοντο· τοὺς μὲν ἀπανθρώπως ἠκίζοντο,
τῶν δὲ πὰς οἰκείας διήρπαζον μὲν ὧντες ἀσεβείᾳ πλεονεξίαν,
ἄλλους γυμνοὺς ἐπ' ἀκανθῶν ἔσυρον, καὶ ταῦτα γέροντας
ἄνδρας καὶ τοὺς δαβιτικὸς ὅρους τῆς ἡλικίας ὑπερπη-
δήσαντας. ὅσοι δὲ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ἦσαν νεώ-
τεροι, τούτους δι' τοῖς Ἰουδαίοις ἐπώλουν οἱ τῆς Ἰούδα μοίρας

καὶ τῆς ἀρχόντης ἐπάξιον ὡς γὰρ ἐκεῖνος Χριστὸν, οὕτως οὗτοι τοὺς Χριστοῦ δούλους, μᾶλλον δὲ φίλους, κατ' αὐτὸν ἐκείνον εἰπεῖν, θαυμάσας δὲ φήσαιμι καὶ χριστούς, τοῖς αἰεὶ παραπικραίνουσιν ἀπεδίδωσαν. οὐκ ὀλίγοι δὲ πάντως ἦσαν, ἀλλ' εἰς διακοσίους ἀπαριθμούμενοι καθ' ἃ δὴ ποιεῖν ἤκαμεν, οἱ τοῦ βήματος.

XII. Ὅσοι δὲ διδασκάλων ἐπεῖχον τάξιν, οἷος δὴ Γοράσδος ἐκεῖνος, οὗ πολλάκις ἐμνήσθημεν, ὃν ἐν Μοράβου γενόμενον καὶ ἄμφω τὰ γλώττα τὴν τε Σθλοβενικὴν ὄντα καὶ τὴν γραικικὴν ἱκανώτατον ἢ μὲν ἀρετὴ Μεθοδίου τῷ θρόνῳ δέδωκεν, ἢ δὲ τῶν αἱρετικῶν κακία τὸν θρόνον τῇ στερήσει τοῦ ἀνδρὸς ἀπεκόσμησεν. καὶ μέντοι καὶ Κλήμης πρεσβύτερος, ἀνὴρ λογιώτατος, καὶ Λαυρέντιος καὶ Ναοῦμ καὶ Ἀγγελάριος, τούτους δὴ καὶ ἄλλους πλείους ὀνομαστοὺς σιδηροδέτους φυλακαῖς εἶχον ἐγκλείσαντες, ἐν αἷς πᾶσα παράκλησις ἀπηγόρευτο οὐ συγγενῶν, οὐ συγγνωστῶν θαυροδύντων οὐδ' ὁπωσοῦν τὴν προσέλευσιν ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοῖς ταπεινοῦς Κύριος, ὁ τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν ἰώμενος, ὁ διὰ τῶν παρακλησέων εὐφραίνων ψυχὴν ἀντιμετρομένων τῷ πλήθει τῶν ὀδυνῶν παρεκάλεσε τοὺς ἀγίους, ἐξαποστείλας αὐτοῖς τὴν ἐξ ἀγίου βοήθειαν. οἱ μὲν γὰρ καὶ τῷ σιδήρῳ τῆς ἀλύσεως βαρυνόμενοι οὐδ' οὕτως ἡμέλουν τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ τὰς τῆς τρίτης ὥρας ᾠδὰς ὑπάσαντες, εἴτα καὶ τὸ τῶν ψαλμῶν ἐφύμνιον προσεπῆδον, δι' οὗ τὸ πανάγιον Πνεῦμα τὸ ἐν τῇ τρίτῃ ὥρᾳ τοῖς ἀποστόλοις ἐπιπεμφθὲν ἐγκαινισθῆναι ἡμῖν εὐχόμεθα, Θεὸς δὲ ἐπιβλέψας ἐπὶ τὴν γῆν ἐποίησεν αὐτὴν τρέμειν, καὶ σεισμός μέγας ἐγένετο, ὥσπερ ἐν τοῖς δεσμοῖς ποτὲ Παύλου προσευχομένου, καὶ ὡς ἐξ οὐρανοῦ ἦχος, καὶ αἱ ἀλύσεις ἐξέπιπτον, καὶ οἱ τέως δέσμοι ἀνέτοι, μόνῃ τῷ τοῦ Χριστοῦ πόθῳ ἀλύτῳ δεσμούμενοι. συνέσεισε μὲν οὖν τὴν γῆν ὁ Θεὸς καὶ συνετάραξεν. ἐσεισθησαν δ' ἄρα καὶ οἱ περὶ τὴν πόλιν ἐκείνην, καὶ τῷ γεγονότι διαταράχθησαν, ὥστε θαυμάζειν καὶ διαπορεῖσθαι, τί ποτ' ἄρ' ἡ θεοσημεία βουλοῖτο. ὡς δὲ πλησιάσαιεν μὲν τῇ φυλακῇ, ἴδοιεν δὲ τὸ περὶ τοὺς ἀγίους γενόμενον, καὶ ὡς τῶν ἀλύσεων ἐκπε-

σουσῶν ἐν ἀνέσει πάσῃ διῆγον τὴν θείαν ἀκοντισθέντες, ὡς ὁ Δαβὶδ φησιν, ἀγαλλίασιν, δρομαῖοι προσελθόντες, τῷ ἄρχοντι, τί τοῦτο; φάναι, μέχρι τίνος πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ μαχόμεθα δύναμιν; μέχρι τίνος πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας οὐκ ἀναβλέπομεν; ἀλλ' ὀφθαλμοῖς ἔχομεν καὶ οὐ βλέπομεν, ὥτα καὶ οὐκ ἀκούομεν, οἷα τὰ παρὰ τῷ Δαβὶδ εἰδῶλα, εἰ βούλει δέ μοι, οἱ παρὰ τῷ Ἡσαΐα τὸ πνεῦμα λαβόντες τῆς κατανύξεως. οὐ συνήσομεν τὸ γενόμενον θαῦμα; οὐ τὴν θεοσημείαν δυσωπησόμεθα; οὐ δεσμῶται μᾶλλον ἡμεῖς τῆς πρὸς τοὺς ἐκ τῶν δεσμῶν λυθέντας τιμῆς ἐσόμεθα; ἀλλ' ἢ τῶν αἰρετικῶν γλῶσσα τὸ θαῦμα διαβάλλειν πειράται πάλιν, ὥσπερ ἢ τῶν φαρισαίων τὰ τότε παρὰ τοῦ Κυρίου τελούμενα, καὶ γοιτεῖαι, φασὶ, καὶ μάγων τέχνηαι προφανεῖς ταῦτα, τρόπον ἕτερον τὸν Βεελζεβούλ τῇ καινότητι τοῦ ἔργου ἐπιγραφόμενοι οἱ τῆς ἐκείνου ἐνεργείας κατάπλεω. εἴτα πάλιν, ἔδει γὰρ μὴ συνιέναι τὸν ἐσύνετον ἄρχοντα, ἀλύσεις τοὺς ἁγίους εἶχον τῶν προτέρων βαρύτεραι, καὶ κακώσεις ἐν τῇ φυλακῇ μᾶλλον ἢ πρότερον ἀπαράκλητοι. τρεῖς παρήλθον ἡμέραι, καὶ πάλιν τὴν τῆς τρίτης ὥρας τελούντων προσευχὴν ταῦτ' συμβαίνει τοῖς ἐμπροσθεν οἰσμός τε γὰρ μετ' ἡχοῦ ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀλύσεις ἐκπίπτουσαι, καὶ πάλιν οἱ θεομάχοι, μηδὲν τῶν πραχθέντων τῷ ἄρχοντι ἐμφανίσαντες, ταῖς αὐταῖς κακώσεσι τοὺς ἁγίους ὑπέβαλον, ὧν αὐτοὶ πάντως ἦσαν ἀληθείας ψηφοφορούσης ἄξιοι· ἀλλ' ἀντιφιλοτιμεῖται Θεὸς ἐτέρωθεν ἐντεῦθεν τὸ πρᾶγμα τῆς κακουχίας, ἐκεῖθεν τὸ δόγμα τῆς εὐθυμίας. ἡμερῶν γὰρ δέκα διαγενομένων πάλιν ἐκ τρίτου ἀνατολῇ ἐξ ὕψους οἱ ἀθληταὶ ἐπεσκέφθησαν, καὶ οἱ ἀπηλγνῆστες αἰρετικοὶ τῆς αὐτῆς αὐθις ἦσαν πωρώσεως, καὶ τὸ διεστραμμένον οὐ κατευθύνετο, καὶ οὐκ ἐπεκοσμεῖτο τὸ τῆς γνώμης αὐτῶν περὶ τὴν τοῦ καλοῦ γνώσιν ὑστέρημα. μᾶλλον μὲν οὖν ἐπὶ τὸ ἄλγος τῶν τραυμάτων τοῖς ἁγίοις προσέδθηκαν. ὡς γὰρ πρὸς τὸ πράττειν τὰ κατὰ γνώμην αὐτῶν παρὰ τοῦ ἄρχοντος ἐδέξαντο τὸ ἐνδόξιμον, ἐξάγουσι μὲν τῆς φυλακῆς, αἰκίζονται δὲ ταῖς ἐξ ἀνθρώπων πληγαῖς, ὃ δὴ λέγεται, μήτε τῆς πολιᾶς μήτε τῆς ἀσθενείας, ἣν ἢ πολλὴ κάκωσις ἐπὶ γαγε τοῖς τῶν ἁγίων σώμασι, φειδῶ θέμενοι

XIII. Οὐκ ἤδει δὲ ἄρα τούτων οὐδὲν ὁ τοῖς αἰρετικοῖς ἐκεί-
νος δουλεύων ἄρχων· ἔτυχε γὰρ ἀπὼν, ὡς εἰ γε παρῇν, οὐκ
ἐν τοιαῦτα τοῖς ὁμολογηταῖς τῆς ἀληθείας ἐναπεδείξαντο, κ' ἂν
γὰρ μυριάκις τοῖς Φράγγοις προσετίθετο, τὴν γε τῶν ἱερῶν
ἀνδρῶν ἀρετὴν ἐδυσωπεῖτο, καὶ μάλιστα τοῦ Θεοῦ τὸ θαῦμα
τρισεύσαντος, καίτοι ἡμιθηριώδης ἦν, καὶ ἀμείλικτος.
μετὰ δὲ τὰς ἀπανθρώπους ἐκείνας πληγὰς μηδὲ τροφῆς
μεταλαβεῖν τοὺς ἀγίους παραχωρήσαντες, οὐδὲ γὰρ εἶων οὐ-
δένα τοῖς τοῦ Χριστοῦ δούλοις, μᾶλλον δὲ χριστοῖς, προσ-
ρίπτειν οὐδὲ ἄρτου κλασμάτιον, ἀλλὰ στρατιώταις ἀπά-
γειν ἄλλον ἄλλαχού τῶν παρὰ τοῦ Ἰστροῦ μερῶν παρέδω-
καν, τὴν ἐκ τῆς πόλεως ἀειφυγίαν τῶν οὐρανοπολιτῶν κατα-
ψηφισάμενοι. παραλαβόντες οὖν τοὺς ἀγίους οἱ στρατιῶται
ἄνθρωποι βάρβαροι, Νεμιτζίοι γὰρ, καὶ φύσει μὲν τὸ ἀνήμε-
ρον ἔχοντες, προσλαβόντες δὲ τοῦτο καὶ ἐπιτάγματι, ἐξά-
γουσι μὲν τῆς πόλεως, ἀποδύσαντες δὲ γυμνοὺς ἔσθρον.
καὶ δύο ταῦτα δι' ἐνὸς κατειργάζοντο· τό τε ἄσχημον
καὶ τὴν ἐκ τοῦ ἀέρος αἰε τοῖς παριστρίοις μέρεσι παγετώ-
δους ἐπικειμένου κόκωσιν. ἀλλὰ δὴ καὶ τὰ ξίφη τοῖς τραχή-
λοις ἐκείνων ἐπικατῆγον ὡς πλῆξοντες, καὶ τὰ δόρατα τοῖς
πλευροῖς ἐπέφερον ὡς βαπτίσοντες, ἵνα μὴ μόνον ἓνα θάνα-
τον θάνοιν, ἀλλὰ τοσαυτάκις, ὁσάκις ἐλπίζουσι, καὶ τοῦ-
το τοῖς στρατιώταις παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐνταλθέν. ἐπεὶ δὲ
τῆς πόλεως ἀπεῖχον πολὺ, ἀφέντες αὐτοὺς οἱ ἀπάγοντες
τῆς ἐπὶ τὴν πόλιν αὐθις ὁδοῦ εἶχοντο.

XIV. Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ ὁμολογηταί, μαθόντες τοῦ Κυ-
ρίου τοῖς διωκομένοις ἐκ ταύτης τῆς πόλεως εἰς τὴν ἐτέραν
φεύγειν κελεύοντος, Βουλγαρίαν ἐπόθουν, Βουλγαρίαν περιε-
νόουν· Βουλγαρία τοῦτοις δοῦναι ἄνεσιν ἐπηλπίζετο. οὐ μὴν
ἀλλὰ καὶ ταύτην, εἰ μὴ τὴν ὁδὸν διακλέπτοιεν, ἀπεγίνωσκον,
ὅθεν καὶ πάντας ὀφθαλμοὺς λανθάνειν ἐσπούδαζον, βρωμάτων,
ἐνδυμάτων ἀποροῦντες. οὐκοῦν ἱναγκάσθησαν διὰ τὸ δέος ἀπ'
ἀλλήλων διατρεθῆναι, καὶ δὴ ἄλλος ἄλλαχού διεσπάρησαν,
Θεῷ τοῦτο δόξαν, ἵνα καὶ πλείω μέρη τῇ κύκλῳ τοῦ εὐαγ-
γελίου ἐμπεριλάβωσι.

XV. Κλήμης μέντοι Ναοῦν συμπαραλαβὼν καὶ Ἀγγελλάριον τὴν πρὸς τὸν Ἰστρον φέρουσαν ὤδευε, καὶ κώμῃ τινὶ ἀπαντῶσι παρακλήσεως ἀξιώσαντες τὰ πεπονηκότα καὶ τροφῶν ἀπορία καὶ σκεπασμάτων σώματα. ζητήσαντες δὲ, τίς ἐν τῇ κώμῃ φιλόθεος καὶ φιλόξενος, καπὶ βίου σεμνότητι μαρτυρούμενος καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο τοῦ Χριστοῦ εἰρήνης υἱὸς· ἐπειδὴ τοῦτον εὔρον, τούτῳ ἐπεξενώθησαν. τῷ δὲ ἦν παῖς καὶ μονογενὴς καὶ καλὸς καὶ ἡλικίας ἔχων ἀνθηρῶς· ἅμα τε οὖν εἰσῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν οἱ ξένοι, καὶ ὁ υἱὸς ἐξῆλθε τοῦ βίου, ἐκεῖνος ὁ περικαλλής, ὁ μόνος ὀφθαλμὸς τῷ πατρὶ, τὸ τοῦ γένους ἕρκος τὸ εὐθαλέστατον. τί παθεῖν οἶσθε τὸν πατέρα, τί δὲ οὐκ εἰπεῖν τοσοῦτον πένθος ἐπὶ τῷ ποδὶ τῶν ξένων ἐλεινῶς δυστυχίσαντα; καλὰ γε ταῦτα τῆς φιλοξενίας μισθώματα· ἐπὶ τούτῳ τὴν θύραν ὑμῖν ἀνέφξα, ἵνα μοι ὁ οἶκος ἀποκλεισθῇ, τὸν κληρονόμον ἀποβαλὼν; ἐπὶ τούτῳ δεξιὰν ὑμῖν ἐνέβαλον, ἵνα τὴν μόνην ἐμοὶ δεξιὰν ἀποβάλωμαι; ὦ πικρὰς ταύτης ἡμέρας, ὅτε τῇ κώμῃ προσήλθετε, ὦ σκοτεινοῦ τούτου φωτός, ὃ πρὸς τὴν ἐμὴν οἰκίαν ὑμᾶς ὠδήγησε. τάχα γόητες ὑμεῖς καὶ τῷ μόνῳ Θεῷ ἐχθροὶ καὶ ταύτην ἔχω παρ' ἐκείνου τὴν δίκην, ὅτι τοὺς ἀπηχθημένους αὐτῷ τῆς ἐμῆς στέγης ἠξίωσα. πολλοὺς μὲν καὶ ἄλλους ἐδεξάμην εἰς τὴν οἰκίαν ἐκ τῶν παρόντων καρποφορῶν Θεῷ καὶ εἰσάγων τὸ κατὰ δύναμιν, ἀλλ' ἐπλήθυνέ μοι τὰ ἔνδον ὁ Κύριος, οὐχ ὑπερέρρεον ἀλλ' ἐπέρρεον, καὶ τὴν δαπάνην προσθήκην εὖρισκον, καὶ τὸ ἐπ' εὐλογίαις σπέρμα θέρος εὐλογημένον, πεπληθυσμένον γεώργιον. νῦν δὲ . . . ἀλλ' ὦ μοι φίλτατε παῖ, τὸ πάντων κτημάτων ἐμοὶ κάλλιστόν τε καὶ χαριέστατον, μᾶλλον δὲ καὶ σπλάγχχνον τῶν ἐμῶν φίλτερον καὶ ζωῆς αὐτῆς ποθεινότερον, τῇ τῶν καταράτων τούτων ἐσφαγιάσθης εἰσόδῳ. τελχίνες ἀτεχνῶς οὗτοι, δαίμονες φόνιοι, θανάτοις παιδῶν ἐπιτεροπόμενοι ἀλλ' οὐ γὰρ ἐκφεύξεσθε τὴν δίκην καὶ τὰ πάντα μαγεύσητε, χερσὶ δὲ πατρὸς ἐμπεσόντες υἱὸν πενθοῦντος δι' ὑμᾶς, υἱὸν καλὸν καὶ μονογενῆ, πάντων ὧν ἐργάσασθε τὴν ἀξίαν νῦν ἀποτίσετε. καὶ δὴ δεσμὰ

ἐπὶ τούτοις ἐκάλει καὶ κολαστήρια. οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ μὲν οὐχ ἥττον τοῦ πατρὸς ἔπασχον, καὶ τί γὰρ αἱ συμπαθεῖς ψυχαὶ καὶ φιλάνθρωποι, πλέον δὲ εἶχον καὶ τὸ αἰσχύνεσθαι. τῇ δὲ πίστει θαρσύνσαντες, ἥ πάντα δυνατὰ κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον καὶ τὰ ἀδύνατα, εἰς εὐχὴν μὲν τραπέσθαι διέγνωσαν, τοῦ δὲ πατρὸς τὸ φλεγμαῖνον τῆς ὀργῆς καταπῶντες ἡπίως καὶ τὸ σκληρὸν τοῦ δικαίου θυμοῦ μαλάσσοντες, ἡμεῖς, ἔφασαν, ὦ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε, οὐτὲ γόητές ἐσμεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς οὕτως ἔχουσι πάντα τὰ χερίσται ἐπαρώμεθα, Θεῷ δὲ λατρεύομεν τῷ ἀληθινῷ, ὃν εἶναι καὶ πυλωροῖς ἄδου φρικτὸν ἀκηκόαμέν τε καὶ πεπιστευκάμεν, ὃς καὶ χειρὸς ἐπαφῇ καταπαλαίει τὸν θάνατον, καὶ φωνῇ μόνῃ τετραήμερῳ καὶ ὁδωδότη νεκρῷ τὴν ζωὴν ἐπιδίδωσιν· εἰ τοίνυν ἡμᾶς οἷε αἰτίους εἶναι θανάτου τῷ σὺ παιδί, θάρρει τὸ ἐφ' ἡμῖν, πεποιθάμεν γὰρ, ὅτι δι' ἡμᾶς αὐτῷ τὴν ζωὴν χαρίσεται Κύριος. καὶ δὴ τῷ παιδί ἐπευξάμενοι, ὦ καινοῦ θαύματος, ὦ τῆς ἀειλαμπούσης σου χάριτος, σῶτερ Χριστέ, τῷ ποθοῦντι πατρὶ τὸν υἱὸν ζῶντα παρέστησαν. τί τοίνυν ὁ πατήρ; οἱ ἄγιοι, οἱ τοῦ Θεοῦ δοῦλοι, οἱ σωτήρες τῆς ἐμῆς οἰκίας, ἐκράυαζεν, οὐδ' ἐν τῷ καθεστηκότι ὦν ὑπὸ τῆς χαρᾶς, ἀλλὰ παράβακχόν τι καὶ ἐξεστηκὸς κεκραγὼς, σύγγνωτέ μοι, πατέρες ὅσοι, σύγγνωτε, ἀγνόημα ἡγνόησα ἐφ' ὑμῖν, πάσης εὐθύνης ὑπέρτερον, ἀλλ' ἰδοὺ πάρεστιν ὑμῖν τὰ ἐμὰ, πάρειμι καὶ αὐτὸς ὑμῶν οἰκέτης ἐσόμενος, ἀπολαύσατε τῶν ἐμῶν, χρήσασθέ μοι ὅ τι καὶ βούλεσθε, μόνον ὁρῶν τὸν παῖδα, ὃν ὑμεῖς μοι νῦν ἐγεννήσατε.

XVI. Οἱ δὲ τὴν μὲν πίστιν τοῦ ἀνδρὸς προσηγάμενοι, πρὸς δὲ τὴν προκειμένην ὁδὸν κατασπεύδοντες μόνοις ἐφοδίοις τὴν δεξίωσιν αὐτοῦ περιγράψαντες, τὴν πρὸς τὸν Ἰστρον ἄγουσαν ὥδεον, σὺν πολλῇ παραπεμφθέντες τιμῇ ὑπὸ τοῦ καταξιωθέντος ἐκείνου τοῦ θαύματος. ἐπεὶ δὲ κατὰ τὰς ὁχθας τοῦ Ἰστροῦ γενόμενοι ἐώρων τὸ ρεῦμα πολὺ καὶ ἄπορον, ξύλα τρία συνδήσαντες φιλύρας φλοιῷ τῇ ἄνωθεν δυνάμει φρουρούμενοι τὸν ποταμὸν διεπέρασαν, καὶ κατακλυσμὸν ἀρέσεων φεύγοντες ξύλοις κατὰ θείαν

ἐπιφροσύνῃν ἐσώθησαν, καὶ τῇ Βελαγράδων (πόλ'ς δὲ αὕτη τῶν περὶ Ἰστρον ἐπισημοτάτη) προσελθόντες Βοριτακάνῳ τῷ τότε φυλάσσοντι ταύτην ἐνεφανίσθησαν, καὶ πάντα τὰ περὶ αὐτοὺς ἀπήγγειλαν μαθεῖν θέλοντι. ὥς δὲ ταῦτα μαθὼν ἐκεῖνος ἐννοίαν ἔλαβε τοῦ μεγάλους εἶναι τοὺς ἄνδρας καὶ Θεῷ πλησιάζοντας, δεῖν ἔργῳ πρὸς τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας Βορίσην (οὐπὲρ αὐτὸς ὑποστράτηγος ἦν) ὑποστεῖλαι τοὺς ξένους· ἥδει γὰρ τὸν Βορίσην διψῶντα τοιούτων ἀνδρῶν. ἐκ μακροῦ ἀναπαύσας οὖν αὐτοὺς, εἶτα τῷ ἄρχοντι δῶρον πολύτιμον ἐπεμψε, δηλώσας αὐτῷ τοιούτους εἶναι τούτους, οἷους αὐτὸς ἐπόθει πόθῳ σφοδρῷ. ἐπεὶ δὲ τῷ Βορίσῃ προσῆλθον, ὑποδεχθέντες ἐντίμως, καὶ ὥς ἔδει τοὺς τὰ πάντα σεμνοὺς τε καὶ σεβασμίους, ἐπηρώτα τὸ κατ' αὐτοῖς. οἱ δὲ πάντα κατέλεγον ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους μηδὲν ἑλλείποντες. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ἄρχων μεγάλως ηὐχαρίστησε τῷ Θεῷ, τοιούτους αὐτοῦ θεράποντας τῇ Βουλγαρίᾳ εὐεργέτας ἐπαποστείλαντι, διδασκάλους τε καὶ καταρτιστὰς δωρησαμένῳ τῆς πίστεως, οὐ τοὺς τυχόντας ἄνδρας, ἀλλ' ὁμολογητάς τε καὶ μάρτυρας. ὅτολός τε οἰκείας ἱερεῦσι δούς καὶ πάσῃ τιμῇ δεξιωσάμενος οἰκίσεις αὐτοῖς ἀπονεμηθῆναι προσέταξε τὰς τοῖς πρώτοις τῶν αὐτοῦ φίλων ἀφωρισμένας, καὶ πᾶσαν αὐτοῖς τῶν χρειωδῶν δαψίλειαν περιεποιήσατο, εὐ' ἐκεῖνος εἰδὼς, ὅτι τὸ περὶ μικρόν τι τῶν ἀναγκαίων τῷ σώματι τοῖς τῆς φροντίδος λογισμοῖς ἐπιστρέφεσθαι τῆς πρὸς Θεὸν σχολῆς ἀφαιρεῖται πάμπολυ· εἶχε δὲ αὐτὸν ἔρως δριμύς τοῦ καθ' ἐκάστην τούτοις πρόσ- διαλέγεσθαι καὶ παρ' αὐτῶν ἱστορίας ἀρχαίας καὶ βίους ἀγίων ἀναδιδάσκεσθαι καὶ τὰ τῶν γραφῶν διὰ στόματος αὐτῶν ἐπιλέγεσθαι. ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἦσαν περὶ αὐτὸν γένους τε ὅγκῳ καὶ πλούτου βάρει τῶν ἄλλων προέχοντες, καὶ οὗτοι δὴ τοῖς ἀγίοις προσφοιτῶντες ὡς παῖδες ἐς διδασκάλων ἡρώτων πάντα τὰ σωτηρίας ἐχόμενα, καὶ πηγῶν ἀντλοῦν- τες ἐκείνων τῶν ἀενάων αὐτοὶ τε ἔπινον καὶ τοῖς οἴκοις τοῦ γάματος μετεδίδοσαν, καὶ σφοδροὶ τοῖς ἀγίοις ἐνέκειν- το, εἰ πως αὐτοὺς πείσαιεν ἕκαστος, τῆς οἰκίας αὐτοῦ ἐπιβῆναι, ἀγιασμόν τὴν παρουσίαν τῶν διδασκάλων ἡγού-

μενοι, καὶ ὅπου ἂν ὦσιν οἱ τρεῖς οὗτοι οἱ τὰ πάντα καὶ
 ψυχὰς συννημένοι καὶ σώματα, ἐκεῖ παρῆναι πιστεύοντες
 καὶ τὸν Κύριον. τοῖς ἀγίοις μέντοι τὸν ὄχλον φεύγουσιν,
 ἅμα δὲ καὶ τὸ θυμῆρες τῷ ἄρχοντι τελεῖν σπεύδουσιν οὐκ
 ἐδόκει ταῖς οἰκίαις παρέχειν ἑαυτοὺς τῶν πολλῶν, εἰ μὴ ὁ
 Θεοφιλὴς ἐκείνος ἄρχων αὐτοῖς ἐπιτρέψειεν. ὅθεν καὶ τις
 Βουλγάρων Ἐχάτης τὴν κλῆσιν, σαμῆς τὸ ἀξίωμα τῷ
 ἄρχοντι προσελθὼν ἠξίωσεν εἰς τὴν αὐτοῦ οἰκίαν συμπα-
 ραλαβεῖν τῷ ὁσίῳ Ναοῦμ τὸν ἱερώτατον Κλήμεντα· καὶ ὅς,
 ἦν γὰρ κεχαρισμένος αὐτῷ ὁ τὴν αἰτησὶν ποιούμενος, ἐτοι-
 μως κατένευσε, καὶ μετὰ πάσης, ἔφη, τιμῆς τοὺς διδασκά-
 λους ὑπόδεξαι, ἄχρις ἂν ἐπ' αὐτοῖς τελείως τὸ πρακτέον
 οἰκονομήσωμεν. ἀγιάζεται καὶ Τζασθλάβω τὸ οἶκημα τῇ
 ἐπιφοιτήσει Ἀγγελαρίου, καὶ τούτῳ γὰρ αἰτησαμένῳ τοῦ-
 τον λαβεῖν τὸν διδάσκαλον ὁ ἄρχων τὴν χάριν δέδωκεν.
 ἀλλ' οὐκ ἔμελλεν ἄρα τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτου παρουσίας ἀπο-
 λαῦσαι Τζασθλάβος ἐπὶ μακρόν· ζήσας γὰρ Ἀγγελάριος παρ'
 αὐτῷ χρόνον τινὰ χερσὶν ἁγίων ἀγγέλων οὐκ ἀηδῶς ἐναπέ-
 ψυξε. Κλήμης δὲ καὶ Ναοῦμ παρὰ τῷ Ἐχάτῃ διήγον πά-
 σης μὲν τιμῆς ἀξιούμενοι, μειζόνων δ' ἀξιοῦντες αὐτοὶ καὶ
 φιλοτιμοτέρων τῶν δωρεῶν, ὅσῳ τὰ πνευματικά σπείροντες
 τὰ σαρκικά τοῦ ἀνδρὸς ἐθέριζον.

XVII. Εἵτα, οὐ γὰρ ἀνίει πάντας κινῶν λογισμοὺς
 ὁ τοῦ Θεοῦ ὄντως ὑποστράτηγος Μιχαήλ, ὃν καὶ Βο-
 ρίσην ὁ λόγος φθάσας ὠνόμασεν, ὅπως ἅπασαν ἐσχο-
 λίαν πρὸς τὸ τοῦ Θεοῦ ἔργον τοῖς ἱεροῖς ἀνδράσι παρα-
 σκευάσειε· Θεοῦ τὸν λογισμὸν τοῦτον ὑποβαλόντος αὐτῷ,
 διαρεῖ μὲν τὴν Κουτμιτζιβίτζαν ἐκ τοῦ Κοτοκίου, προῖ-
 στα δὲ αὐτῆς Δοβετᾶν παραλύσας αὐτὸν τῆς διοικήσεως,
 παραδίδωσι δὲ τῷ Δοβετᾷ τὸν μακάριον Κλήμεντα, μᾶλλον
 δὲ τὸν Δοβετᾶν Κλήμεντι, ἢ τὸ γε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἐκά-
 τερον ἐκατέρῳ, τὸν μὲν ὡς τὰ πάντα ὑπῆκοον, τὸν δ' ὡς
 ὑπουργῷ τούτῳ πρὸς τὰ θελητέα χρησόμενον· διδάσκαλος
 γὰρ ὁ Κλήμης τῆς Κουτμιτζιβίτζας ἐστέλλετο, προστάγματό
 τε κατὰ πάντων ἐφοῖτα τῶν ταύτην οἰκούντων τὴν χώραν φι-
 λοτίμως τὸν Ἅγιον δέχεσθαι καὶ πᾶσαν τὴν ἀφθονίαν αὐτῷ

καὶ τῶν περισσῶν παρέχεσθαι δώροις τε δεξιούσθαι καὶ διὰ τῶν δρωμένων τῶν ταῖς ψυχαῖς ἐναποτεθειμένων τῆς ἀγάπης θησαυρῶν δημοσιεύειν πρὸς ἅπαντας, καὶ τὸ δυσωπητικώτερον, αὐτὸς ὁ Βορίσης τρεῖς οἶκους τῷ τρισμύκαρι Κλήμεντι τῶν τὴν πολυτέλειαν περισσῶν ἐν Διαβόλει προσαναθέμενος τοῦ γένους τῶν κομήτων ὄντας. ἀλλὰ δὴ καὶ κατ' Ἀρχίδα καὶ Γλαβενίτζαν ἀναπαύσεως τόπους αὐτῷ ἐχαρίσατο.

XVIII. Τὰ μὲν οὖν τοῦ ἄρχοντος τοιαῦτά τε καὶ τοσαῦτα καὶ οὕτως ἡ θαυμασία ψυχὴ τὸν ἐπὶ Χριστῷ πόθον εἰς τὸν τοῦ Χριστοῦ θεράποντα, καθ' ὅσον ἐνῆν, ἐκχέουσα καὶ τοῖς ἄλλοις τῆς τιμίας ταύτης φιλοτιμίας ἀρχέτυπον προσέτιθετο· τὰ δὲ τοῦ Κλήμεντος οἶα; ἄρα ταῖς τιμαῖς χαυνωθείς καὶ ὑπὲρ ὃ ἦν ἑαυτὸν λογισάμενος εἶτα καὶ τρυφερώτερον ἔζησε· πάντα ἤδη κατωρθώκεναι οἰόμενος; ἄπαγε, ἀλλ' ὥσπερ μήπω μηδενὶ μηδὲ μικρὸν θεραπεύσας Χριστὸν ἀρχὴν τοῦ περὶ τὸν λόγον ἀγῶνος καὶ τῆς περὶ τὸ κήρυγμα σπουδῆς ταύτας δὴ τὰς τιμὰς κατεβάλλετο, καὶ ὅπως μὴ ψεύσῃ τὸν ἄρχοντα τῶν ἐπ' αὐτῷ ἐλπίδων, οὐδέποτε φροντίζων ἐνέλειπεν· ἀμέλει καὶ τὰς χώρας ταύτας, περὶ ὧν ἐμνήσθημεν, τοῖς ἔθνεσι τὸ τοῦ Θεοῦ σωτήριον μεγαλοφώνως κατήγγελλε, καὶ πᾶσι μὲν κοινῶς περὶ τε τῶν σωτηριωδῶν τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν καὶ τῶν θείων δογμάτων διαλεγόμενος, καὶ πείθων ὡς καὶ βίος σεμνὸς χωρὶς δογμάτων ὕμνων νεκρὸς τῇ ὄντι καὶ ὁδωδῶς, καὶ δόγματα χωρὶς βίου πρὸς ζωὴν οὐκ εἰσάγουσιν· ὁ μὲν γὰρ εοικέναι ποιεῖ τυφλῷ πόδας καὶ χεῖρας ἔχοντι, τὰ δὲ βλέποντι μὲν, χεῖρας δὲ καὶ πόδας ἠκρωτηριασμένῃ. ἔχων δὲ τινες ἐκλελεγμένους τῶν ἄλλων καθ' ἐκάστην ἐνορίαν οὐμενοῦν ὀλίγους, εἰς τρισχιλίους γὰρ καὶ πενταχοσίους ἡριθμοῦντο, τούτοις τὰ πλείω συνῆν, καὶ τὰς βαθυτέρας τῶν γραφῶν ἀνεκάλυπτεν, ἡμᾶς δὲ τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἀναξίους οἰκαιοτέρους τῶν ἄλλων διὰ σπλάγχνα τῆς χρηστότητος ἐποιήσατο, καὶ πάντοτε συνῆμεν αὐτῷ πᾶσι παρακολουθοῦντες οἷς ἔπραττεν, οἷς ἔλεγεν, οἷς δὲ ἀμφοτέρων ἐδίδασκεν· οὐκ εἶδομεν οὖν αὐτὸν ἡσυχολαχότα ποτέ, ἀλλ' ἢ παῖδας ἐδίδασκε καὶ τούτους ποικίλως, τοῖς μὲν τὸν τῶν γραμμάτων χαρακτῆρα γνωρίζων, τοῖς δὲ τὸν τῶν γεγραμμένων νοῦν σαφη-

νίζων, ἄλλοις πρὸς τὸ γράφειν τὰς χεῖρας τυπαῖν· καὶ οὐχ ἡμέρας μόνον ἀλλὰ δὴ καὶ νυκτὸς ἢ προσευχῇ ἑαυτὸν ἐδίδου, ἢ τῇ ἀναγνώσει προσεῖχεν, ἢ βίβλους ἔγραφεν, ἔστι δ' ὅτε καὶ θυοῖν ἔργοις κατὰ ταῦτον ἐμερίζετο, γράφων καὶ τοῖς παισὶ τῶν μαθημάτων τι ὑφηγούμενος· τὴν γὰρ ἀρχίαν ἦδει πᾶν κακὸν διδάξασαν, ὥς ἡ πᾶν καλὸν διδάξασα σοφία διὰ τινος τῶν αὐτῆς ὑπηρετῶν ἀπεφθέρξατο. οὐκοῦν ἄριστοι πάντων οἱ τούτου μαθηταὶ καὶ βίῳ καὶ λόγῳ γερόνασιν· ἔδει γὰρ τοὺς οὕτω μὲν καλῶς φυτευθέντας οὕτω δὲ καὶ ἐπιμελῶς ποτισθέντας καὶ ὑπὸ Θεοῦ αὐξηθῆναι· ἐκ τούτων ἀναγνώστας καὶ ὑποδιακόνους καὶ διακόνους καὶ πρεσβυτέρους τελεῖ· καθ' ἑκάστην δὲ ἐνορίαν τριακοσίοις μαθηταῖς εὐθυνεῖτο, χωρὶς τῶν μισθίων αὐτῶν μηδὲν τῷ ἄρχοντι συντελοῦσιν, ἀλλὰ Θεῷ στρατευομένοις καὶ τούτῳ τελεῖν τεταγμένοις μᾶλλον δὲ ἀποδιδόται· καὶ ταῦτα Κλήμης δι' ὅλων ἐπτὰ ἐνιαυτῶν κατειργάσατο.

XIX. Ἦδη δὲ ὄγδοόν τε ἦν αὐτῷ τῆς διδασκαλίας ἔτος καὶ ὑστερον τῆς ζωῆς τῷ τοῦ Θεοῦ δούλῳ Μιχαὴλ τῷ Βορίσῃ τῷ ἡγιασμένῳ Βουλγαρίας ἄρχοντι· διαδέχεται δὲ τὴν ἀρχὴν ὁ τούτου υἱὸς Βλαδίμηρος, τέταρτον δὲ ἔτος ἐπιβιούς τῇ ἀρχῇ ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο καὶ κληρονόμος πάντων ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Συμεὼν, ὃς καὶ βασιλεὺς πρῶτος ἀνεκηρύχθη Βουλγάρων· τοῦτον ἐγέννησεν ὁ Μιχαὴλ κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν ὁμοίωσιν αὐτοῦ, χαρακτῆρας ἀπαραιοίτους ἀποσώζοντα τῆς χρηστότητος, καὶ πᾶσι μὲν ἀπλοῦς καὶ ἀγαθὸς ἦν μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς σεμνότητα τρόπων ἐπαγγελλομένους, καὶ βίον χριστιανικωτάτην ἐμφάνειαν, πίστιν θερμὴν ἐπεδείκνυτο, καὶ τῷ ζήλῳ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ κατησθίετο καὶ τοῖνυν τὸ τοῦ πατρὸς ὑστέρημα ἀνεπλήρωσεν, ἐπαυξήσας τὸ θεῖον κήρυγμα καὶ ταῖς ἀπανταχοῦ δομηθείσαις ἐκκλησίαις ἐγκαταστήσας τὴν ὀρθοδοξίαν ἀσάλευτον, καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ πλατεῖαν δεδωκώς ὁδὸν καὶ ἀστεροχώρητον.

XX. Ἐπεὶ δὲ πολὺν ἢ γήμην τὸν Κλήμεντα ποιοῦσα καὶ τῆς περὶ αὐτοῦ δόξης αἰεὶ καθιστῶσα μερίζουσα, καὶ εἰκότως τὸν ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ διατιθέμενον, εἶλε καὶ τὸν

βασιλέα κατάκρας Συμεών, καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ διδασκάλου ἐραστὴν πεποίηκε. μετακαλεῖται μὲν ὁ βασιλεὺς τὸν Ἅγιον, εἰς λόγους δὲ αὐτῷ ἔρχεται, καὶ τρυγῆσας ἀγιασμὸν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ προσχήματος, ἦν γὰρ τὸ εἶδος καὶ τοῖς ἐχθροῖς αἰδεσιμώτατος ὁ μακάριος, πολλὰ τὴν Βουλγάρων χώραν ἐπαινεῖν εἶχε καὶ τὴν οἰκείαν βασιλείαν μακαρίαν τιθέναι, ὅτι τοιοῦτο ἀγαθὸν παρὰ Θεοῦ δέδεκτο. μετὰ ταῦτα τοῖς συνετωτέροις τῶν περὶ αὐτὸν σκοπήσας, οἱ πάντες ὡς πατρὶ προσεῖχον τῷ Κλήμεντι τοῦτο μόνον ἀρέσκειν Θεῷ, ὃ τιμῶσι τοῦτον, πιστεύοντες, ἐπίσκοπος Δρεμβίτζας ἤτοι Βελίτζας προβάλλεται, καὶ οὕτω δὴ Βουλγάρῳ γλώσση πρῶτος ἐπίσκοπος ὁ Κλήμης καθίσταται. ἐπεὶ δὲ τὸ ἔργον τῆς ἐπισκοπῆς ἐγκεχειριστο, τὸ τῆς ἀξίας ὕψος ὑπόβαθρον τῆς πρὸς Θεὸν ὑψώσεως ἔθετο, καὶ τοῖς προτέροις κόποις πολλαπλασίως προσέθηκε.

XXI. Σολομὼν μὲν οὖν φησιν, ὡς ὁ προστιθεὶς γνώσιν προστίθῃσιν ἄλγημα Συμεὼν δὲ τῷ Κλήμεντι προστιθεὶς τιμὴν προσέθηκεν ἄλγημα· εὐρὼν γὰρ τὸν τῆς ἐνορίας ταύτης λαὸν παντάπασιν θείου λόγου καὶ γραφῶν ἀνομίλητον, καὶ μηδὲν πεπαιδευμένον τῶν ἐκκλησίαν κοσμοῦντων καὶ λαὸν τασσόντων τῷ τῆς εὐταξίας καὶ κοσμιότητος πνεύματι, οὐκ ἐδίδου ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐδὲ νυσταγμὸν τοῖς βλεφάροις, ἀλλὰ τροφὴν καὶ τρυφὴν τὴν περὶ τοῦ λαοῦ ἐποιεῖτο μέριμναν. καὶ αἰεὶ ἐδίδασκε καὶ αἰεὶ διέτασσε, τὴν ἄγνοιαν διορθοῦμενος, τὴν ἀκοσμίαν κοσμῶν, πᾶσι τὰ πάντα κατὰ τὴν ἐκάστου χρεῖαν γινόμενος, τῷ κλήρῳ τὰ περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰκοσμίαν καὶ ὅσα τῶν ψαλμοῦδιων τε καὶ εὐχῶν ὑφηγούμενος, ὥστε τελέσαι τοὺς τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ κληρικούς ἐν μηδενὶ μηδενὸς τῶν περιβοίτων ἀποφερομένους τὰ δεύτερα, μᾶλλον μὲν οὖν κατὰ πάντων ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἐπαινετοῖς στεφομένους· τῷ λαῷ δὲ τὰς γνώμας στηρίζων, κατὰ τὴν πέτραν τῆς ὁρθῆς τῶν χριστιανῶν θρησκείας καὶ τὸ τῆς πίστεως αὐτοῖς κατασκευάζων στερέωμα· παντάπασιν γὰρ ἦσαν ἀμαθέστατοι καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν κτηνωδέστατοι· τί δὲ; λόγῳ μὲν οὕτως ἔτρεφε τῷ ἀληθινῷ ἄρτῳ, καὶ καρδίας ὄντως στηρίζοντι

οὐκ ἡμέλει δὲ τοῦ καὶ σωματικῶς τρέφειν ὅσους τοιαύτης τροφῆς ἐπιδεεῖς εὕρισκεν· ἀλλ' οὕτως ἂν ἐξ ἡμισείας ἐμμεῖτο τὸν ἑαυτοῦ Ἰησοῦν, ὃν ᾶρει μετὰ τῆς διδασκαλίας καὶ ἄρτοις τοὺς ἀγνώμονας τρέφοντα· διὸ καὶ πατὴρ μὲν ἦν ὀρφανῶν καὶ χηρῶν βοηθός, πάντα τρόπον αὐτῶν κηδόμενος, ἡ δὲ θύρα παντὶ ἀπλῶς ἀνέωκτο πένητι, καὶ ξένος ἐκτὸς οὐκ ἠϋλίζετο.

XXII. Σκοπὸν δὲ τοῦ βίου τὸν μέγαν ἐποιεῖτο Μεθόδιον, καὶ πρὸς ἐκείνους ἀπευθυνόμενος μὴ ἀποτυχεῖν ὑπείγεται τε καὶ ἠϋχετο, καὶ οἷόν τινα πίνακα σοφοῦ τὴν τέχνην ζωγράφου τὸν ἐκείνου βίον καὶ τὰς πράξεις τῆς οἰκείας ἀγωγῆς προστησάμενος ἑαυτὸν ἐξωγράφει πρὸς τοῦτον ἐπιμελῶς· τὸν γὰρ τούτου βίον ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἐγίνωσκεν, οἷα ἐκ νέου ἔτι καὶ ἀπαλοῦ ἐκείνου παρηκολουθητικῶς καὶ ὀφθαλμοῖς πάντα τὰ τοῦ διδασκάλου παρειληφώς. συνιδὼν δὲ τὸ τοῦ λαοῦ παχὺ καὶ περὶ τὸ νοῆσαι γραφὰς ἀτεχνῶς δερμάτινον, καὶ ἱερεῖς δὲ πολλοὺς Βουλγάρους δυσξυνέτως ἔχοντας τῶν γραικικῶν ὧν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν μόνην ἐνετριβήσαν γραμμασι, κἀντεῦθεν κτηνώδεις ὄντας, ὡς μὴ ὄντος Βουλγάρων γλώσσει πανηγυρικοῦ λόγου, ταῦτα τοῖνυν συνεγνωκῶς μηχανᾶται καὶ πρὸς τοῦτο, καὶ καθαιρεῖ τὸ τῆς ἀγνοίας τεῖχος τῇ μηχανήματι λόγους γὰρ συντεθεικῶς εἰς πάσας τὰς ἐορτὰς ἀπλοῦς καὶ σαφεῖς καὶ μηδὲν βαθὺ μηδὲ περινενοημένον ἔχοντας, ἀλλ' οἷους μὴ διαφεύγειν μηδὲ τὸν ἡλιθιώτατον ἐν Βουλγάροις, διὰ τούτων τὰς τῶν ἀπλουστέρων ψυχὰς ἐθρέψατο γάλακτι ποτίσας τοὺς μὴ δυναμένους στερεωτέραν τροφὴν προσήκασθαι, καὶ Παῦλος ἄλλοις τοῖς Βουλγάροις Κορινθίοις ἄλλος γενόμενος· δι' αὐτῶν γὰρ τῶν τε Χριστοῦ καὶ ἐπὶ Χριστῷ τελουμένων ἐορτῶν ἔξεστι μαθεῖν τὰ μυστήρια καὶ τῆς παύσαντος Θεοτόκου ταῖς μνήμας πολλάκις, ὡς ἴστε, γινόμεναις τοῦ ἔτους ἐγκώμια καὶ διηγῆσεις τῶν περὶ αὐτὴν θαυμασίων διὰ τῶν λόγων ἐκείνων ὁ Κλήμης πεφιλοτίμηται οὐδὲ τὸν Βαπτιστὴν εὐρήσεις ἀνεγκωμιάστον, ἀλλὰ καὶ τὰς τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ θαυμαστὰς εὐρέσεις μαθήσῃ, καὶ προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἐντεύξῃ βίοις καὶ περιόδοις, καὶ μαρτύρων

ἄθλοισι πτερωθήσῃ πρὸς τὸν ἐκείνους διὰ τοῦ αἵματος αἰ-
τοῦ προσλαβόμενον ποθεῖς καὶ πατέρων ὁσίων ἀγωγὴν, καὶ
ζηλωτὴς εἰ πολιτείας ἀσάρχου μικροῦ καὶ ἀναίμονος; εὐ-
ρίσεις ταύτην Βουλγάρῳ γλώσση πονηθεῖσαν τῷ σοφῷ
Κλήμεντι φέρονται γὰρ ταῦτα πάντα παρὰ τοῖς φιλοπό-
νοις σωζόμενα, τοῦτο μὲν εἰς πολλοὺς τῶν ἀγίων συντεθει-
μένα, τοῦτο δ' εἰς τὴν πανάμωμον τοῦ Θεοῦ μητέρα ἰκε-
τηρίοις, εὐχαριστηρίοις, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, πάντα τὰ τῆς
ἐκκλησίας, καὶ οἷς μνημαὶ Θεοῦ καὶ ἀγίων φαιδρύνονται,
καὶ ψυχαὶ κατανύσσονται, Κλήμης τοῖς Βουλγάροις ἡμῖν
παρέδωκε.

XXIII. Ταῦτα δὲ καὶ τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ ἀπέθετο,
ὃ ἐν Ἀχρίδι ἐδείματο ἔτι περιόντος τῇ βίῃ τοῦ μακαρι-
στοῦ Βορίσου, πρὶν ἢ πάντως τὴν τῆς Βελίτζας ἐπισκο-
πὴν ἀναδέξασθαι. ἐπεὶ γὰρ εἶδε τοῦτον τὸν ἄρχοντα πᾶ-
σαν τὴν ὑπ' αὐτῇ Βουλγαρίαν ἐπὶ καθολικοῖς ναοῖς πε-
ριζώσαντα καὶ οἷόν τινα λυχίαν ἐπτάφωτον ἀναλάμπαντα,
ἠθέλησε καὶ αὐτὸς ἐν Ἀχρίδι οἰκεῖον δεῖμασθαι μοναστί-
ριον· τούτῳ δὲ καὶ ἑτέραν ἐκκλησίαν προσέθηκεν, ἣν ὕστε-
ρον ἀρχιεπισκοπῆς θρόνον ἔθεντο· καὶ οὕτως ἦσαν ἐν Ἀχρί-
δι τρεῖς ἐκκλησίαι, μία μὲν ἡ καθολικὴ, δύο δὲ τοῦ ἱεροῦ
Κλήμεντος, μεγέθει πολλῇ τῆς καθολικῆς βραχύτεραι,
σχήματι δὲ περιηγμένῳ καὶ κυκλοτερεῖ ταύτης ἐπιτερπέ-
στεραι· ἔσπευδε γὰρ διὰ πάντων τὴν τῶν Βουλγάρων περὶ
τὰ θεῖα ῥαθυμίαν ἐκκρούεσθαι, καὶ τῷ κάλλει τῶν οἰκο-
δομημάτων ἐφελκομένους συνάγεσθαι, καὶ ὅλως ἐξη-
μεροῦν τὸ τῆς καρδίας αὐτῶν ἄγριον καὶ ἀτίθασον καὶ
περὶ θεογνωσίαν ἀπόκροτον· καὶ καινὸν οὐδὲν, εἰ γνώμας
ἀνθρώπων μεταβαλεῖν ἠπείγετο πρὸς τὸ ἡμέρον καὶ ἀνθρώ-
πινον. ὅπου γε πάσῃ τῇ τῶν Βουλγάρων χώρᾳ δένδροισιν
ἀγρίοις κομώσῃ καὶ καρπῶν ἡμέρων ἀποροῦσῃ καὶ τοῦτο
τὸ καλὸν ἐδωρήσατο, ἀπὸ τῆς τῶν Γραικῶν χώρας πᾶν
εἶδος ἡμέρων δένδρων μεταγαγὼν καὶ τοῖς ἐγκεντρισμοῖς
καθημερώσας τὰ ἄγρια, ἵν', οἶμαι, καὶ διὰ τούτου παι-
δεύσῃ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς, μεταποιεῖσθαι τοὺς χυ-
μοὺς τῆς χρηστότητος καὶ καρποφορεῖν Θεῷ τὴν ἐργασίαν

τοῦ Θεοῦ θελήματος, ἣν ἐκεῖνος μόνην βρῶμα πεποίηται. οὕτως ἄρα τῆς τῶν ψυχῶν ὠφελείας ἐγένετο, καὶ ὅπως τὴν ἐκκλησίαν Κυρίου παντοιοτρόπως πλατύνῃ, φροντίδα πεποίητο, μηδενὸς ἐπιστρεφόμενος τῶν τοῦ σώματος, μηδὲ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τιμίαν ἔχων ἑαυτῷ κατὰ τὸν Θεὸν ἀπόστολον, ἀλλὰ τῶν πολλῶν ἵνα σωθῶσι κηδόμενος.

XXIV. Οὕτω δὲ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην ἔχοντι τούτῳ καὶ ἐν οὐρανοῖς Πατέρα ὡς νύϋ ἀγαπῶντι, ἄρα μικρὰ τοῦ ἀνταγαπᾶσθαι παρ' ἐκείνου μαρτύρια; οὐμενοῦν ἀλλὰ δοξάζει καὶ τοῦτον Θεὸς θαυματουργῷ χάριτι. καὶ πῶς, ἐντεῦθεν ἀκούετε ἂν. ἐπάνεισι μὲν ἐκ Γλαβενίτζας εἰς Ἀχρίδα Κλήμης ἅμα μὲν τοὺς τῆς χώρας ἐπισκεψόμενος, εἰ τὰς ψυχὰς εἰεν εὐρωστοί, εἰ τῷ τοῦ Θεοῦ φόβῳ οἶά τινα βακτηρίᾳ στηρίζοντο, ἅμα δὲ καὶ κατὰ σχολὴν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῷ Θεῷ συνεσόμενος, οὗ τοῦ κάλλους ἐρῶν δυσφόρως εἶχεν ἄλλοσέ ποι περιελκόμενος. παράλυτοι δὲ τινες δύο ὑπ' ὧν αὐτῷ πεσόντες ὀδεύοντι, ὧν ἕτερος πρὸς τῇ παρέσει καὶ τοῦ πᾶσιν ἡδίστου φωτὸς ἐστέρητο, εἰς οἶκτον τὴν συμπαθεστάτην ψυχὴν ἐκίνησαν. ἀλλ' ὅσον πρὸς οἶκτον ἔτοιμος, τοσοῦτον καὶ πρὸς ταπεινοφροσύνην ἐπικλινής. μᾶλλον δὲ πλείων ἐκείνῳ τοῦ λαθεῖν θαυματουργοῦντα φροντίς ἢ τοῖς παραλύτοις ἐπιθυμία τοῦ τυχεῖν τῆς ἰάσεως. ταύτῃ τοι καὶ περιβλεψάμενος κύκλῳ καὶ μηδένα ἑωρακῶς ἀνατείνει μὲν τὸ ὄμμα εἰς οὐρανοὺς, αἶρει δὲ χεῖρας ὁσίας εἰς προσευχὴν καὶ καθέλκει τὴν θείαν βοήθειαν, ἅπτεται χερσὶν ἐκείναις, αἷς τὴν εὐχὴν ἐπλήρου, τῶν παραλελυμένων σωμάτων, καὶ ἡ ἀφῆ σύσφιγξις αὐτοῦ ἐγένετο καὶ συνάρθρωσις. καὶ τοῦτο δὲ τὸ τοῦ Ἡσαΐου, ἐκάτερος αὐτῶν ἀλλόμενος ἦν ὡς ἔλαφος πλὴν ὅσον οὐ χωλὸς πρὶν μόνον καὶ μέλος ἐν πεπηρωμένος τοῦ σώματος, ἀλλ' ὅλος ἀκίνητος καὶ μηδὲν τῆς γῆς διαφέρων τι, ἐφ' ἧς κατέκειτο. τῷ δέ γε καὶ τυφλῷ ταχὺ ἀνέτειλεν ἱαμα, καὶ φῶς ἰδὼν φωνῇ μεγάλῃ τὸν Κύριον ἐμεγάλυνεν. ἀλλ' οὐκ ἔμελλεν ἄρα παντάπασιν ὀφθαλμοὺς λαθεῖν τὸ θαυματουργήμα. ὥρᾳ θη γὰρ τῶν τινι τοῦ Ἁγίου Θεραπευτῶν, ὃν ἰδὼν μετὰ ταῦτα καὶ ἐκεῖνος, γνοὺς θεατὴν ὄντα ἀθέατον καὶ πρὸς τῇ κέλ-

λη κρυπτόμενος κατεσκήπτετο, ἐνεβριμίσατό τε ὡς πονηρευομένων, καὶ σὺν ἀπειλῇ μὴ ἐξαιρεῖν τιμὴν τὸ γεγονός, ἄχρως ἂν τῷ κόσμῳ Κλήμης ἐνδημοίῃ, παρήγγειλεν.

XXV. Ἦδη δὲ καὶ γῆρα καμφθεὶς καὶ πόνοις ἐκδπανηθεὶς ἔκρινε τὴν ἐπισκοπὴν παραιτήσασθαι, οὐχ ὡς λειποτακτῶν οὐδὲ τῆς τάξεως ἐξιστάμενος, ἐν ᾗ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτὸν ἔθετο ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δι' εὐλάβειαν μακαριστὴν τε καὶ ἔνθεον· ἐδεδίδει γάρ, μὴ τῇ αὐτοῦ ἀσθενείᾳ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ καταλύοιτο. καὶ διὰ τῷ βασιλεῖ προσελθὼν, ἄχρι μὲν, εἶπε, θεοσεβέστατε βασιλέων, ἀντεῖχέ μοι τὸ σῶμα πρὸς πόρους καὶ φροντίδας ἐκκλησιαστικὰς βαρυτέρας οὐσας τῶν πολιτικῶν, ὡς ἔγωγε πείθομαι, τὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καταλιπεῖν, ἣν αὐτὸς ἐνεχείρισέ μοι τῷ σὺ κράτει χειρὶ χρησάμενος, πάσαις ψήφοις ἐδόκει κατάκριτον, καὶ οὐδὲ μισθωτοῦ τὸ ἔργον ἐκείνῳ γὰρ τοῦ λύκου ἐπιόντος φεύγειν καὶ ἀφιέναι τὰ πρόβατα σύνηδες, ἐμοὶ δὲ τίς ἀπολογία, μηδένα λύκον ὁρῶντι τὴν ποιμνὴν καταλιπεῖν τοῦ Θεοῦ; οὐκοῦν οὐδὲ κατέλιπον ἄχρι καὶ ἐς τόδε καιροῦ· ἐπεὶ δὲ μοι καὶ τὸ γῆρας ὁρᾷς ὅπως ἐπίκειται, καὶ τὸ τῶν πολλῶν κόπων πλήθος τὸ πᾶν παρείλετο τῆς δυνάμεως, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας μερίμνησον, καὶ τὸν δυνάμεως εὖ σωματικῆς πρὸς τῇ πνευματικῇ ἔχοντα καὶ νεαρώτερον τὰς ἐκκλησιαστικὰς φροντίδας ἀναδεξόμενον τῷ τοῦ Κυρίου οἴκῳ ἐπίστησον. ταύτην μοι τὴν τελευταίαν ἀξίωσιν πλήρωσον· δός μοι τὰς ὀλίγας ταύτας ἡμέρας ἐμαυτῷ προσλαλήσαι καὶ τῷ Θεῷ, καλὸν μοι πρὸς τοῦτο τὸ μοναστήριον οἰκητήριον, τὸν ἐν τούτῳ χάρισαι θάνατον. τί γὰρ ἐμοὶ καὶ ταῖς φροντίσιν ἔτι κοινὸν, σιβαρωτέρων δεομέναις μελῶν; εἰ δὲ πρὸς τὰς τῆς ἐκκλησίας φροντίδας ἀδυνατῶ, τίς ἄλλου χάριν τῆς ἀξίας ταύτης μεταποιήσομαι; ἔργον γὰρ τὴν ἐπισκοπὴν Παῦλος ἐκάλεσεν, ἧς ἀπέχειν προσῆκε τὸν τῷ ἔργῳ μὴ οἰκειότατον. μὴ δὲ θελήσης τὴν ἐκκλησίαν, ἐπὶ τῷ ἐμῷ ὀνόματι ἀνθήσασαν ὑπὲρ τὰς πολλὰς, εἶτα ἐπ' αὐτῷ τούτῳ μαραινόμενῃν ἰδεῖν, ἀλλ' ὅπερ εἶπον, τὸ κάλλος αὐτῇ δι' ἐτέρων ἀκμαιοτέρων συντήρησον· κίνδυνος γὰρ οἱ μικρὸς διὰ τὴν ἐμὴν ἀσθενείαν τὰ

πράγματα φθείρεσθαι. ὁ γοῦν βασιλεὺς τῷ καινῷ καταπλά-
γεις τοῦ ἀκούσματος, πλήττει γὰρ ἀπροσδοκίτως τὸ ἀθέ-
λητον ἀκούμενον, τί ταῦτα, φάναι, Πάτερ λέγεις; πῶς
ἀνασχοίμην ἐγὼ θρόνοις ἐκείνοις ἰδεῖν σοῦ ζῶντος ἄλλον
ἐπικαθήμενον; πῶς τὴν ἐμὴν βασιλείαν τῶν σῶν ἀρχιερατι-
κῶν εὐλογιῶν ἐρημώσαιμι; ἀπαίσιος οἰωνισμός μοι τῆς ἐκ
τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ καθαιρέσεως ἢ σὴ τοῦ θρόνου
τῆς ἐπισκοπῆς ἐγκατάλειψις. εἰ μὲν οὖν παραλελύπηκά τι
τὴν σὴν ὁσιότητα, ἐν ἀγνοίᾳ πλημμελήσας, ὡς ἔγωγε οὐδὲν
ἐμαυτῷ πεπλημμεληκότι σύννοιδά, καὶ δὴ φειδόμενος ἡμῶν
ὡς πατὴρ οὐκ ἐκπομπεύειν ἐθέλεις τὴν ἐμὴν πρὸς σὲ πα-
ροιτίαν, ἀλλὰ συσκιάζεις τὴν ἀληθινὴν αἰτίαν τῷ τῆς ἀδυ-
ναμίας προσήματι. εἰπὲ, δέομαι, ἔτοιμος ὑπέχειν εὐθύνας
ἐγὼ, καὶ ἰᾶσθαι τὸ τοῦ πατρὸς ὁ παῖς ἄλγημα· εἰ δὲ μηδὲν
ἔχεις ἡμῖν ἐγκαλεῖν, τί λυπεῖν ἐθέλεις αὐτὸς τοὺς μηδὲν
λυπήσαντας; οὐ τὸν κληρὸν ἔχεις αἰτιάσθαι ὡς ἀπειθή καὶ
σκληραύχενά, πάντας γὰρ διὰ τοῦ εὐαγγελίου γεννήσας
σαντῷ καὶ τῷ Θεῷ ὑποτέθεικας, οὐχ ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς τάχα
τῶν σῶν ἐνταλμάτων ἀφηνιάζοντας, οὐκ ἄλλο τι τῶν σῶν
ἐπίπορον. τί τοίνυν παῖδας ἐξς τὴν σὴν ὁδυρομένους ἀνεύ-
λογον ἀναχώρισιν; ἢ πείθου, Πάτερ, εἰ δὲ μὴ, τολμηρὸς
ὁ λόγος, κἂν πάντα λέγῃς, οὐ πείσομαι, κἂν πάντα ποιῇς,
οὐ καμφθήσομαι παραίτησις γὰρ, οἶμα, μόνοις τοῖς ἀναξίοις
ἀρμόδιοις· σὺ δὲ πάσης ἀξίας ἐπέκεινα.

XXVI. Κάμπτεται τούτοις ὁ γέρων, καὶ οὐδὲν περαι-
τέρω περὶ παραίτησεως τοῖς πρὸς τὸν βασιλέα λόγοις προσ-
θεῖς ὑποστρέφει μὲν εἰς τὸ μοναστήριον, τὸν δὲ ἄνω Βα-
σιλέα τῷ αὐτοῦ σκοπῷ εὐρίσκει συντρέχοντα· ἅμα γὰρ τῇ
ὑποστροφῇ νόσῳ μὲν καταβάλλεται, προεγνωκῶς δὲ τὸν
θάνατον ἐξιτήριον δῶρον ταῖς Βουλγάρων ἐκκλησίαις χα-
ρίζεται, καὶ τὸ λείπον τῷ τριωδίῳ προστίθῃσι, τὸ γὰρ ἀπὸ
τῆς καινῆς κυριακῆς ἄχρι τῆς πεντηχοστῆς ψαλλόμενον
τότε δὴ συνετέλεσε. καὶ τοι τεκμαίρεσθαι τοῖς ὀξυντέροις ἐν-
τεῦθέν ἐστι, τίς ἂν εἴη ἐρῶμενος τὸ σῶμα, ὃς κἂν τῇ νόσῳ
τοῖς πόνοις ἑαυτὸν κατέτρυχεν. ἀλλὰ γὰρ ἦν ὄντως ὁ ἔσω
αὐτοῦ ἄνθρωπος τσοσούτη μέτρῳ ἀνακαινούμενος, ὅσῳ περ

ὁ ἔξω ἐφθείρετο, καὶ κατὰ Παῦλον εἶχε λέγειν· ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι, τί ἔτι; διατίθεται, καὶ τοῦτο γὰρ κανονικὸν, περὶ τε τῶν βιβλίων αὐτοῦ ὧν ἐποίησε, καὶ τῆς ἄλλης αὐτοῦ περιουσίας, μᾶλλον δὲ τοῦ Θεοῦ, ᾧ πάντα εἶχε, καὶ ὃν ἐπλούτει μόνον τὸν καλὸν μαργαρίτην ὁ σοφὸς ἔμπορος, ὀλίγα τῶν ὁσπρέων φροντίζων· καὶ τοίνυν πάντα διχῇ μερίσας τὴν μὲν ἡμίσειαν τῇ ἐπισκοπῇ, θατέραν δὲ μοῖραν τῇ μονῇ καταλέλοιπε, δείξας πάντως κἀντεῦθεν, ὅπως δεῖ καὶ κτᾶσθαι καὶ ὡς ἀμφοτέρω τῇ πρὸς Θεὸν νεύματι ἐκεῖνος γὰρ τὴν τε κτῆσιν ἐκ πιστῶν ἀρχόντων καὶ βασιλέων ἔσχεν, οὓς οὐκ ἔδει πάντως ἀποψυχραίνειν τῇ παροράσει καὶ μάλιστα πεφνότας βαρβαρικώτερον. ἔδειξε δὲ καὶ ὁ Κύριος, οἷς τὴν μυροφόρον ἐκείνην οὐ μόνον οὐ παρεῖδεν, ἀλλὰ καὶ προσ-
απεδέξατο καὶ τῇ εὐαγγελίῳ ἐνέταξε. τὴν τε ἀπόκτησιν εὐαγγελικῶς καὶ κανονικῶς, καὶ ὡς οὐκ ἦν ἄλλως ἐπαινετώ-
τερον ἔθετο.

XXVII. Οὕτως οὖν βιώσας καὶ οὕτω κοσμήσας τὸν παρὰ Θεοῦ δοθέντα θρόνον αὐτῷ καὶ τέλος ἐπιθεῖς τῇ ἀρχῇ κα-
τάλληλον καὶ τὸν ὄροφον τῇ θεμελίῳ εὐφυῶς πρέποντα πρὸς Κύριον ἐξεδήμησε. τὸ δὲ θεῖον αὐτοῦ σῶμα, καὶ τῇ ψυχῇ τὴν τιμὴν ἰσοστάσιον, ὅσιον ὁσίων ὑμολογηθῆν τε καὶ τιμηθῆν τῆς μὲν ἀξίας καταδεέστερον, τῆς δυνάμεως δ' οὖν ὅμως τῶν τιμώντων οὐκ ἐλλιπέστερον τῷ ἐν τῇ μονῇ μνημείῳ ἐνετέθη, ὅπερ αὐτὸς οικείας χερσὶ κατεσκεύασε κατὰ τὸ δεξιὸν τοῦ προνάου μέρος, εἰκοστὴν ἐβδόμην τότε τοῦ Ιουλίου μηνὸς ἄγοντος, ἐν ἡμέραις Συμεῶν βασιλέως Βουλ-
γαρίας, ἔπει ἐξακισχιλιοστῇ τετρακοσιοστῇ εἰκοστῇ τετάρτῃ.

XXVIII. Ἄλλ' ὁ με διέλαθεν, οὐ μικρὸν τῆς τῶν ἀγίων συμπυχίας τεκμήριον· πρὸ γὰρ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς εἶδον ἐν ὕπνοις τινὲς τῶν αὐτοῦ μαθητῶν Κύριλλον τε καὶ Μεθόδιον προσελθόντας τῷ μακαρίῳ καὶ τὴν τοῦ βίου ἔξοδον αὐτῷ προσημαίνοντας· ἀλλ' ὁ μὲν οὕτως ἀφ' ἡμῶν ἔδοξε γενέσθαι, καὶ τὸν βίον τοῦτον λιπεῖν, ἡ χάρις δὲ οὐκ ἀπέπτη, ἀλλὰ καὶ ὁ χοῦς τοῦ διδασκάλου ἔτι καὶ νῦν εὐεργεσίας τελεῖ, πᾶν πάθος καὶ πᾶσαν νόσον ἰώμενος· μαρτυρεῖ τοῖς λεγο-
μένοις ὁ ξιρὸς ἐκεῖνος χεῖρας καὶ πόδας, ὅς τῆς θείας τε-

λουμένης ιερουργίας τῷ ναῷ προσελθὼν τὴν ἱασιν εὗρατο. ἡγροεῖτο μὲν γὰρ τοῖς πολλοῖς, ὅστις εἶη καὶ ὄθεν· ὡς δὲ τῇ θεραπείᾳ τὴν εὐχαριστίαν προσετίθει, καὶ πολὺς ἦν τὴν ἐξομολόγησιν καὶ χείρας ἤρε τὰς ἰαθείας, καὶ ταῖς βοαῖς ὀκνηρὸς ἤδη τοῖς τῷ ναῷ παρευρεθεῖσι καθίστατο, ἐρωτᾶται τὴν τῆς εὐχαριστίας αἰτίαν, καὶ πάντα καταλέγει, εἶναι μὲν τῆς Ἀχρίδος καὶ αὐτὸς, πολυετῇ δὲ τὴν ἐν τῇ νόσῳ ταύτῃ δυστυχεῖν κάκωσιν, ἀμηχανία γοῦν οὐδὲν ἤπτον ἢ τῇ νόσῳ κρατούμενος ἐπὶ νοῦν βελέσθαι τὴν τοῦ ἁγίου τάφου προσκύνῃσιν, εἰ πως ὁ πάντα ἰσχύων ἐν Χριστῷ Κλήμης παράκλησις αὐτῷ γένοιτο. συνρόμενος οὖν χερσὶ τε καὶ ποσὶ τῷ τοῦ Ὁσίου προσελθεῖν μνήματι, εἴτα ἐν ἐκστάσει γενέσθαι καὶ τινα γηραιὸν ἰδεῖν τῶν τριχῶν αὐτοῦ ἀψάμενον καὶ ἀναστῆναι διακελεύοντα, καὶ ἅμα τῷ λόγῳ κρότον τῷ σώματι ἐπιγίνεσθαι, οἷον συγκρουομένων ὁσπῶν, ἐψέκασαν δὲ ἄρα συναρθροῦσθαι τὰ μέλη καὶ ἀπλουσθαι τὰ νεῦρα πρὸς κίνησιν, εἴτα ἐν ἑαυτῷ γενόμενος ὑγιὴς εἶναι, οὐκ ἔτι χείρας ξηρὸς, οὐκ ἔτι πόδας ξηρὸς, οὐκ ἔτι πῆρωμα φύσεως, καὶ νῦν ἄρῳ χείρας πρὸς τὸν ταύτας ἐκτείναντα καὶ ἐπὶ τοὺς πόδας μου ἵσταμαι. ταῦτα εἶπεν ὁ πρῶην ἐξηραμένος, πηγάζων ἐκ βαθέων καρδίας ἐξομολογήσεως ῥήματα, καὶ συμφωνοῦντας εἶχε τοὺς παροιστώτας καὶ λόγοις εὐχαριστηρίοις τὸν Ὅσιον μεγαλύνοντας. καὶ τί με δεῖ τάδε καὶ τάδε καταριθμεῖσθαι; τίς ἀγνοεῖ, πόσοις μὲν δαίμονῳσι, πόσοις δὲ ἄλλως κακουμένοις ἀπαλλαγὴν τῶν ἐνοχλούντων κακῶν δεδώρηται, ἢ τῷ τάφῳ προσελθοῦσιν ἢ ἐπικαλεσαμένοις τὸ ὄνομα μόνον, καὶ τὴν πίστιν ἔχουσι μεθ' ἑαυτῶν, τὴν δραστήριον ὄντως διάκονον; διὰ τοῦτο καὶ πᾶσα Βουλγάρων ἡλικία τῆς τοῦ Ἁγίου χάριτος ἀπολαύοντες οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅσην τὴν ἐπὶ τῇ τιμῇ σπουδὴν ἐπιδείκνυνται, ἕκαστος τὸ κατὰ δύναμιν συνάγοντες.

XXIX. Ἄλλ' ὃ θεία καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, ἐφ' ἣ τὸ Πνεῦμα καθέδραν ἐπήξατο. ὃ φωστήρ οἷχ ἡμέρας μόνης ἄρχον, οὐδὲ μόνης νυκτὸς ἀλλὰ καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας καταφωτίζων ἡμᾶς ταῖς χάρισιν, εἴτε πειρασμοῖς προσπαλαίοντες οἷον τινα νύκτα τὸν τῶν πειρασμῶν ζόφον ἔχομεν, εἴτε ἀνέ-

σεως ἀπολαύοντες, ὥσπερ τινὶ φωτὶ φαιδρυνόμεθα, ἐν ἀμφοτέροις γὰρ τοῖς καιροῖς τῶν σῶν χαρίτων καταξιούμεθα. ὦ σάλπιγξ, δι' ἧς ἡμῖν ἐσάλπισεν ὁ Παράκλητος, ὦ ποιμὴν ὁ καλὸς ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν τῶν σῶν προβάτων τὴν ἀγίαν ψυχὴν, καὶ διὰ πολλῶν ἰδρώτων καταρτίσας Θεῷ τὸ ποιμνιον, εἰς τόπον γλῶσσης κατασκηνώσας ἡμᾶς, τὰς διὰ τῆς σῆς γλώσσης ἐρμηνευθείσας γραφὰς καὶ ἐφ' ὕδατος ἀναπαύσεως ἐκθρέψας τοῦ θείου βαπτίσματος, καὶ ἐπὶ τρίβους ὁδηγῶν δικαιοσύνης, τὴν ἐργασίαν τῆς ἀρετῆς. διὰ σοῦ γὰρ πᾶσα τῆς Βουλγαρίας χώρα Θεὸν ἐπέγνωσαν, τὰς ἐκκλησίας αὐτὸς τοῖς ὕμνοις καὶ ταῖς ψαλμοῦδαῖς ἐπύκνωσας, τὰς ἐορτὰς τοῖς ἀναγνώσμασι κατεφαίδρυνας, μονασταὶ διὰ σοῦ βίοις πατέρων ὁδηγοῦνται πρὸς ἄσκησιν, ἱερεῖς διὰ σοῦ τὸ κανονικῶς ζῆν παιδεύονται ὡς ἐπίγειε ἄγγελοι καὶ οὐράνιε ἄνθρωποι, ὡς ἐλαία τῆς τῷ προφῆτῃ προορισθείσης μὴ λειπομένη μηδὲ μικρὸν, ὅτι καὶ μᾶλλον ὡς πλείονας υἱοὺς πύοιτος προενέγκασα, ὡς τυφλῶν ὁδηγέ, ὅποτέραν τις λογίσαιτο τυφλότητά τε καὶ ὁδηγίαν, ὡς Κυρίῳ κατασκευάσας λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων, ὃν ἐν σοὶ ἔβλεπον ἄλλ' ἔτι καὶ ἔτι ἐποπτεύοις τὴν σὴν κληρονομίαν, πάντως πλείω καὶ μείζω νῦν ἰσχύεις ἢ πάλαι ὃν ἐν τῷ σώματι, καὶ τὴν πονηρὰν ἀπελαύνεις αἵρεσιν, ἢ τῷ σῷ ποιμνίῳ νόσος λοιμώδης παρεισεφθάρη, μετὰ τὴν σὴν πάντως ἐν Χριστῷ κοιμήσιν, μὴ διασπείρῃ καὶ διαφθείρῃ τὰ τῆς νομῆς πρόβατα, ἣν ὀτήσαιοις, ἅγιε ποιμὴν καὶ χρηστότατε, τηροῖς δὲ καὶ βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ἀπειράτους τοὺς σοὺς τροφίμους ἡμᾶς, καὶ πάντοτε μὲν ἐφορῶν, μάλιστα δὲ νῦν, ὅτε θλίψις ἐγγύς, ὅτε οὐκ ἔστιν ὁ βοηθῶν, ὅτε σκυθικὴ μάχαιρα Βουλγαρικῶν αἱμάτων ἐμέθυσεν, ὅτε χεῖρες ἀθέων τὰ θνησιμαῖα τῶν νέων τέκνων τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ ἐξέθεντο βρώματα, ἃς θραύσαις τῇ δεξιᾷ χειρὶ τοῦ ὑπὸ σοῦ θεραπευθέντος Θεοῦ, εἰρήνην τῇ σῷ λαῷ χαριζόμενος, ἵνα σοὶ καὶ τὰς ἐορτὰς ἰστώμεν ἐν πάσῃ ἀγαλλιάσει, Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα διὰ σοῦ δοξάζοντες τὸν ἕνα Θεόν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A d d e n d a .

Pag. 15 lin. 32 post *χρώμενοι* pone X.
„ 16 „ 17 „ *πρεσβύτερον* „ XI.

А В Г Д Е

Page 19 line 32 post correction page 2
" 10 " 11 " correction 2/1

In Fr. Beck's Universitäts-Buchhandlung
in Wien

sind nachstehende Werke zu haben:

HESYCHII GLOSSOGRAPHI

discipulus et ΕΗΜΕΛΩΣΣΙΣΤΗΣ Russus

in ipsa Constantinopoli

Sec. XII—XIII

e codice Vindobonensi graecorussica omnia, additis aliis pure graecis, et trium
aliorum Cyrilliani lexici codicum speciminibus, cum appendice philologici
maxime et slavistici argumenti,
nunc primum edidit

BARTHOLOMAEUS KOPITAR,

Augustissimo Austriae Imperatori a Bibliothecae Palatinae Custodia.

Cum Tabula aenea graecorussa.

8. maj. 1840. 22 gGr.

GLAGOLITA CLOZIANUS

id est

Codicis glagolitici inter suos facile antiquissimi, olim, dum integer erat Veg-
lae in thesauro Frangepaniano, habiti pro S. Hieronymi biblis croaticis,
λείψανον foliorum XII. membraneorum, servatum in bibliotheca illustrissimi
comitis Paridis Cloz Tridentini. Litteris totidem cyrillicis transcriptum, am-
plissimis de alphabeti glagolitici remotiori antiquitate et liturgia slavica A. D.
DCCCLXX primum coepta in Panonia prolegomenis historicis et philologicis,
monumentis item tribus dialecti carantanicae seculi X. Monachii repertis,
itemque speciminibus slavicarum cis Danubium dialectorum ab A. MLVII.
aliisque ineditis, addito graeco glagolitae interpretis *ωροξεμύρω*, latinaque
slavicornum omnium interpretatione, linguae demum Slavorum utriusque ritus
ecclesiasticae brevi grammatica et lexico illustratum.

Edidit

Bartholomæus Kopitar.

Cum Tabulis aeneis duabus. Folio. Vindobonae 1836.

INSTITUTIONES LINGUÆ SLAVICÆ,

dialecti - veteris

quae quum apud Russos, Serbos aliosque ritus graeci, tum apud Dalmatas
glagolitas ritus latini Slavos in libris sacris obtinet,

JOSEPHI DOBROWSKY,

Presbyteri.

Cum tabulis aeri incisis quatuor.

8. maj. Viennae. 2 Rthlr.

**In Fr. Beck's Universitäts-Buchhandlung
in Wien**

sind nachstehende Werke erschienen:

Analecta grammatica, maximam partem anecdota. Ediderunt J. ab Eichenfeld et St. Endlicher. Lexicon-8. 1836. 5 Rthlr.

Catalogus codicum manuscriptorum bibliothecae Palatinae Vindobonensis. Pars I. Codices philologici latini.

Auch unter dem besonderen Titel:

Catalogus codicum philologicorum latinorum bibliothecae Palatinae Vindobonensis. Digessit St. Endlicher. Cum tabulis tribus lapidi incis. Lexicon-8. 1836. 3 Rthlr. 4 gGr.

Endlicher, St., de Ulpiani institutionum fragmento, in Bibliotheca palatina Vindobonensi nuper reperto. Epistola ad F. C. Savigny, Prof. Jur. Berolin. 8. maj. 1835. geh. 6 gGr.

Erber, B., notitia illustris Regni Bohemiae scriptorum geographicorum et corographica cum XIII. mappis geographicis. Fol. Viennae 1760. 3 Rthlr. 8 gGr.

Fragmenta theotisea versionis antiquissimae Evangelii S. Matthaei et aliquot Homiliarum. E membranis Monseensibus Bibliothecae palatinae Vindobonensis ediderunt St. Endlicher et Hoffmann-Fallersleben. Editio secunda, curante G. J. Massmann. 2 Rthlr.

Hanthaler, P. Ch., recensio diplomatico-genealogica archivii Campiliensis. Accedit appendix gemina, quarum prior exhibet monumenta sepulchralia Campilii, posterior excerpta necrologii nostri. 2 Tomi cum tab. aen. 49. Fol. 1819—1820. 10 Rthlr.

Jordan, J. G. de, de originibus Slavicis. Opus chronologico-geographico-historicum. 2 Tomi in 4 partes. Fol. Viennae 1745. 6 Rthlr. 16 gGr. (netto).

Rethy, A., lingua universalis, communi omnium nationum usui accommodata. 8. maj. 1821. 1 Rthlr.

Tatiani Harmonia, in linguam latinam et inde ante annos mille in francicam translata. Indicem tam antiquae quam modernae dividendi singula Evangelia methodo accommodatum addidit J. A. Schmeller. 4. maj. 3 Rthlr. 18 gGr.

Trnka, Fr., theoretisch-practisches Lehrbuch der slavischen Sprache in Böhmen, Mähren und Oberungarn. Nach einer eigenen, sehr faßlichen Lehrmethode verfaßt. 2 Theile. gr. 8. Wien 1832. 20 gGr.